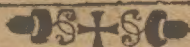

XI. a. 12

D. D.
Miss Dor J. Brodewick
14/5 1868.

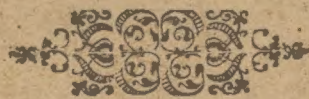
xl. a. 17.

O W O D A C H
W D R V Z B A K V
Y Ł E C K O W E Y.

Ozájéwaniuich, ypożytkách
przećiwko ktorym choro-
bom są pomocne.

I A N A I N N O C E N T E G O
Petrycego Doktorá.

W K R A K O W I Ę,
W Drukarni Andrzeia Piotrkowczyka, Typographa
K. I. M. Roku Pańskiego, 1635.

88+80

BIBLIOTECA UNIV.

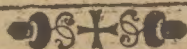

JAGELLONICAN

3442.14

I St. Druki

Iáśnie Wielmożnemu Pánu,

IE° M.

P. STANISŁAWOWI
HRABI NA WISNICZV
LVBOMIERSKIEMV,
Woiewodzie Ziem Ruskich,
Sędomirskiemu, Zatorskiemu, Spiskiemu,
Białoczerkiewskiemu, &c. &c.
Stároście,

Je dowcip, rączyżyteć, chćiałem pokázáć ta mála kšiazeczka moia. Iest pochwałá w innych Professyách, v Medyká niemała choroba, subtelnošćia sie zókázywáć, ktorego Vrzad y kredyt záwišł ná porátowaniu zdrowia ludzkiego. Subtelnošć rzadko kiedy iest bez przysády. Przywiezuie sie do niey niemało złego towarzystwa: Mniemanie o rzeczách omylne, o sobie Prášumpcya, wnet Vpor y Smiáłošć sobie y drugim niebespieczna, ktorými zatrudniáć iášnošć, prawdę

Przedmowa.

z gościńca zraja, zaślepia do uznania iey oczy, błedy wzgore podnosi, w uszach ludzkich propozycye swoje drogoscacnie, cudze potepia, zamienia gorzkość w słodkość, y słodkość w gorzkość, tak że y rozsądnym ledwo ieden Smysl zostawuie, rece tylko y doświadczenie prawdy. Czemu chcac sie odiać Medycka Professya, w ktorey, nad inſe, niebezpieczny iest blad, iedne ale pewna probe zostawiła sobie Experiencya. Włapić uszy y smysły czyie kto może: ale kiedy przydzie do tey deklaracyey, wyda sie wnet prawda. Na iednym tym punkcie, zmieści sie by nayobſernieyszy dyskurs. I mnie wdawać sie weń bylo nie potrzeba, uznawaiac iuz wage y cene Wod, ktorychem sie podiał opisać, z tak wielu, corok, doświadczenia y pomocy tych, ktorzy ich zżywali. Iednak że na prawdę nie skapo o Instygatory, y Medyką oblig iest ten, robić na dobro ludzkie, poniechając albo tłumiac ię kogoby mógł ratować, uczestnikiem sie stawa, y meki y śmierci bliźniego, y wine z karaniem od Boga na siebie ciągnie: dla tego wiawſzy pracom inſym moim czas, wygodzić pożytkowi poſpolitemu chciałem. Dobroć y ſzczodroblewość Boska, nigdziey nie odbiega opatrzoſci ſwoiey: y gdziekolwiek mieſzkania y ſiedliſka ludziom po rożnych czeſciach ſwiata rozdaie, tamże lekarſtwą y ordinacye do poratowania zdrowia ich zostawuie, w rzeczach ktorych cnot, mocy, y pożytkowi ięzyk wypowiedzieć

nie mo-

Przedmowa.

nie może. Ale coż? częstokroć nie naydnie nędzny chory według Ewangeliey człowieka, któryby go do sądzawki wniósł, choć Anyoł z nieba zśedł, sił wodzie dodaie, sądzawka rusza, ona mocy Anyelskiey pełna. Wielki to był niedostatek w Ewangeliey, człowieka nie mieć, y nie ruszyć się. Coż kiedy się chory, to tam, to sam blaka? kiedy go odkładają ode dnia do dnia? kiedy go ieśćce odwracają od sądzawki, y wnieść do niej nie dadzą? Kiedy go ciągną, y śarpają za opinia swoia, y trzymają w chorobie tego, trzydzieści lat y ośm, jeśli Bog sam rady mu nie da? Iest Woda która opisuie Recepta nie moja, ale od Boga ordynowana w naszych krainach: dla tegoż nie bede się zawodził w długie dyskursy y digressye, krótko y bez Inwentarzow prawde ogłoszę. Ma to zażdrość, rownie naspianiale pisma, iako y na cztery karty zwykła się porywać: na która choćbym ja zasłużył, zaprawde nie zdrowie ludzkie, ale też y chorobe swoje niż mi przyćknie, sama się tuże w niej zamarzy. Tykałaby o raz zachwale, lśnwie Wielmożny M. M. PANIE WOIEWODO reputaciey Pańskiej, który nie maś za mała rzecz w siebie, co się może zeyść na pożytek y dobro ludzkie. Iedną też to Dániną od Boga iest, miedzy tak wielą wielkich Dziedzictw, y Stárostw, dana w rece W. M. M. PANA, aby iako z intrat robiś na przysługę przez wśystek wiek swoy Rzeczypospolitey, y sławe, tak

Przedmowa.

z tey y pożytku, kiedy sie przy zdrowiu zostai a ludzie od-
 nośli wdzięczność od wszystkich. Widzimy iako nic da-
 e ad zatrzymać, ani zatrudnić nie może zawziety W. M.
 M. M. P A N A dobroczynności. Iako zawsze gotowym
 iesteś rada, mestwem, dostatkim, zdrowiem do po-
 sług Rzeczypospolitey: iako ludzkością wszystkim lu-
 dziom luby, upadłym y sierotom skutecznym ratowa-
 niem, wznośącym sie do dobrego pomoca y podpiera-
 niem nieomylnym. Nie obracaś dostatkow na zbiory
 albo wcześnie; odkładaś respekt y od zdrowia y od krwi
 swojej, wypadaiac z ochota, y niosac na płac y dostatek
 y siebie samego dla Oyczyzny. A to zawsze z potiecha. Do
 ktorey acz pomagai a poczy, y hufce, chorągwie y wo-
 ska ludzi wojennych, ktorými seroko okrywaś pola: nie
 mniej iednak ordynek y syk, w którym po iedney stro-
 nie B O G stoi, y chwala iego, po drugiej przykład żywy
 z miłością Oyczyzny. Wielka była na poboiewisko za-
 tośne pogromionego woyska do Wołoch wnieść, stanąć
 w kroku przeciwko zuchwale po wygranej kaśacemu sie
 Turczynowi, ogromnymi obozami niezliczonego ludu na
 zgube nasádzonemu Cesarzowi, po dwóch wielkich Het-
 mánách wziąć regiment y obumieraiaca prawie bulá-
 we. Wzieta iednak zaraz w rekách W. M. M. M. P A-
 N A, znalazła y żywot y fortune, aż Oyczyzny strách zia-
 wszy pokoy miły dała, pokoy y Koronie, y Chrześciaństwu,

Swietem

Przedmowa.

Światem wiecznym poświęcony. Za co Bogu iako towa-
rzyśowi w potrzebie nie odstępującemu za nagrodę da-
jeś budować kościoły, dzięki y ofiary stánowiś. Idzie
iż tych wielkich dzieł pamiątka w potomne wieki, ro-
znośa ięzyki y narody obce cnoty między soba, ktorými
osławić beda kości W. M. M. M. P A N A dawać
po historyách do naśladowania przykład sobie y drugim.
Ia ściśnawszy sie w swoje professya, dosyć mam teraz wy-
znać ie, y z uniżonością ma oświadczyć y oddać affekt
swoy tak do wszelakich usług, y do pożytku czynienia lu-
dziom okazały. Na który W. M. M. M. P A N bār-
ziey, iakoś zwykł, patrząc, niż na kilka kart, przymieś
mniemam te Wode sobie ofiarowaną, przykładem Kro-
lá Perskiego, który od ubogiego kmiotka swego niemá-
iacego inśego naczynia, tylko rece gołe, ofiarowaną w
nich garść wody przyjął wesóło y wdzięcznie. Z nią we-
społ y mnie w liczbe tych ná ktorých słusnie łaskaw bydz
raczyś, który między innymi póciechami o te nápilniey
stole, bydz záuśe

W. M. M. M. P A N A

uniżonym sluga

Ian Innocenty Petrici.

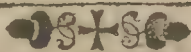
C

Pr

S

ſie re
wod
ſtron
chod
to ſa
mora
indzi
z gle
też n
mgla
dna r
rzy l
ktora
dnym
bom
cām

O W O D A C H W D R V Z B A K V Y Ł Ę C K O W E Y. R O Z D Z I A Ł I.

Przedśiewzięcie Authora: zacność Wod, y potrzeba.

W Otrzebá sámá ná oko sie wydaie. Ponie-
waż przebieżarłszy wszytkę naturę / iáko seroko
idzie / w nasieniách / ziárnách / drzewách / zwie-
rzetách / widzimy / iáko żadna rzecz / ani bydz / ani
sie rodzić / ani trwać / ani pomnożenia brać / bez wilgoći y
wody nie może. Czemu áby natura wygodziła / po wszytkich
stronách świata / iáko by rozsyłkowałszy wody / iedne ná za-
chod / drugie ná wschod / ná południe / ná północy / to tá-
to sam / rzekami nieustawiającemi roznośi : tá-
m jeziorami /
morzami zatrzymuie / indziej z ziemiá wodzie sie wstepuie /
indziej ná wodzie wyspami ziemiá miejsce daie. A nie tylko
z głębini / y z skrytości ziemi / z skał y gor / wodę wywodzi / ale
też ná niebie / powietrzu / w deszczách / w śniegách / we
mgłách one zawieszą / y hoynie ná vżytek dodaie. Przeto iż ja-
dna rzecz bez wody y życie nasze bydz nie może / pierwsi y sta-
rzy ludzie / ostrojni y pilni bywali w wywiadowaniu sie /
która woda iest najlepsza do życia y nayzdrowsza. Na ja-
dnym miejscu / po ki zwierzat y ptakow nabiwszy / y watro-
bom sie ich pilnie przypatrzywszy / iesli z napoiom y wod
támtego miejsca / nie blotniste y czarne / nie pruchnistie / albo

Bez wody
nie żyje
na świecie.

Watróbá
nayprzedej
napoy sko-
dlimy po-
kazuje.

Ná cze-
rech rze-
czach cá-
łość zdra-
wia, dlu-
gość życia
zawisła.

Miedzy na-
poiámi wo-
dy zázywá-
nia pozýtki

Wodá síla
chorob y
które leczy.

bombelowáte y chropowáte nie byly/ sádomić sie tám y mie-
ścić nie wazyli. Bo iáko dobrego zdrowia y dlugiego życia
niemal nayprzednieysza sprawicielka iest warroba zdrowa/
mátká krwi y wshytlich ná żyacych członkow / tak zepsowa-
na napoiámi naybárzieszy sie oświadczy: Kiedy niektórym/
z goracych trunkow trad ná twardz / innym z zimnych y zbe-
tecznych wode y puchline wydaie. Skąd do zdrowia y życia
dlugiego / Doktorowie cztery rzeczy naypotrzebnieysze bydy
rozumieia. Naprzód/ dobre przyrodzenie y komplexia od ro-
dzicow dána. Druga/ rozum y umieietność życia: aby nie do-
czego gebá áni zádzá kogo wiedzie/ do tego sie miał/ ale umiał
sie w požadliwosciách swych rozumem powściągać y miar-
kować. Trzecia/ mieszkánie przy wodzie y powietrzu zdro-
wym. Czwarta/ owoce/ iárzyny/ miesá/ y pokármy zdrowe.
Dwie pierwsze kondycye powinien każdy z siebie same miec/
drugie od wod pochodza. Bo y powietrze odmiáne swoje
z dymow y páry bierze/ nád iákimi wodámi záwieszone iest /
y owoce/ ziólá/ bydleťá od wod pomnázáć sie y rodzić z taki-
mi przymiotámi/ iákie w támtym miejscu ma w sobie wodá/
muska. Dla tegoż miedzy rozmaitymi napoiámi / ktorych
ludzie zázywáia/ przodek odnosi wodá. Ktorzy iá pita do-
wécipnieyszy sa: bo od niey nie máci sie / áni przewraca iáko
od winá mozg w glowie / miley spia / dluzey rosta / do pory
swey przychodza/ nie przed czasem sie winem suszac y wscia-
gaia / drzenia áni glowy áni rak nie máia / w kátarszy /
kurce/ páralize/ slepoty/ podagry rzadko albo nigdy nie wpa-
daia. Nád to/ y do leczenia rozmaitych chorob/ lekárstwem
iest nieposlednym wodá. Skąd Medycy/ nayprzedzey od in-
nych napoiow / chorych do wody ábo prysánnu obracaia /
myciem siwizne y lysine predko sie wydawáia / zátrzymy-
waia / wzrok obmywániem wody ostrza / lzy y plynienia z o-
czu zástanawiaia / sercu radości iákis y wesolosci obmywa-

niem twa

niem twarzy dodawaia / wode na twarz przystaiac we
 mdlosć wpadaiacych otrzeźwiaia / płokaniem vst po iedzeniu
 ciepło do wnętrza zganaiac żoladek posilila / pićiem curb-
 nienie z vst znosi / po piciu stwie bol głowy y zgagi w żolad-
 ku gaga / wanna kureze / goracości z ciała y trudy wyćiaga-
 ia / suchoty / melantolie leczy / poty kąpieniem nog przywo-
 dza / y inne rozliczne choroby / woda niższa / y traca. Lecz
 zamysł mowy y przedsiębierzenie nie jest / o wodach pospolitych
 pisać / ale o tych / które Medykowie Minerales, albo Metal-
 licas, y Medicatas zowia / y których wiecy w chorobach ni-
 w zdrowiu sążywaia / iako o Druzbackiey y Leckowskiey.
 Przedsiębierne albowiem takich wód bywaia cuda y skutki / y
 prawie ledwo do miary podobne / których kto chce / mo-
 że się v authorow roznych naczyć. Nie dosć pisać / iako
 zdrowiu ludzkiemu y na iakie choroby pożyteczne są. Kto-
 rych pomocy dziwney doznawamy / czego więc apteka y ro-
 zumem dołżać nie możemy / od takich wód nad spodziewa-
 nie nasze siłę v zdrowionych y iakoby znou narodzonych
 widujemy. Albowiem ma swoje moc żółtko y drzewko / lecz
 daleko większa musi mieć metal y kruszec. Iako Alchymis-
 tów często zawód y praca choć dowcipna / w vrobieniu zło-
 ta albo srebra zdradza: tak natura w podziemnych miejscach
 y swoich skrytościach ta robota / y wiele innych niepoietych /
 pewnie y doskonały wytabiaiać / wody tamtędy plynące /
 skrytymi y dziwnymi przymiotami obdarza. Ktorey robo-
 cie / powietrze (przyczyna wielka v nas odmiány y szkielet-
 ności rzeczy) przeskładzać nie może / iako więc bywa na wierz-
 chu ziemi / tedy żelazą rdzewieia / inſze rzeczy śnieżieia / inſze
 cuchnia / gnia / aż z nimi do piwnic y pod ziemię rćieć mu-
 siemy. O tych tedy wodach / którym żaden chyba nieozu-
 mny nie przyznaw / wielkich w parátowaniu zdrowia lub-
 kiego skutkow / moia bądźle mowa. Duſze / o nich rozmaie

Ola czego
 ciepłice sku-
 tecznieysze
 niż inſze le-
 karſtwa.

te y trudne wezły / ktorých wieley Authorowie rozniżać
 sie podieli: Skąd ciepłiznych wod goracość pochodzi? Co
 takowego ogień podziemny/ aby ie grzał y wärzył/ wznieca?
 Ognia co za podpal y materya / lubo pokarm / na ktorým sie
 bawi? Jako tego podpalu y pokarmu ogniewi tak dlużo
 sstaie/że za tak wiele lat nie wygore? Tuż wod samych co za
 przymioty / że lubo ciepłe / lubo zimne / na kształt morza / za
 dnego drzewa / ani ziela / ani ryby / ani nie żywego w so-
 bie nie rodza? Ledwo dopadły wiatru y powietrza wierz-
 chnego kāmienieia / same w meatách swych tego nie czynia /
 ani żrzedel swych kāmieniem zatykaia? Ktore questye / y takos-
 wych innych w przyrodzonych rzeczách wiele / tak trudne y
 niepoiete sie zdály wielkim ludziom / że Ptolomeus obracłszy
 sobie Matematykę między naukami / dātemniejszych bydz nie
 rozumiał nad Theologią y Phizykę. Jedne dla wysokości iey a
 miałkości rozumu nāszego: druga dla odmienności y niestā-
 teczności wszytkich rzeczy nā świecie. Przedśiewzięcie moje
 o Wodách ile mogą bydz peżyteczne nā przypadki y choroby
 ludzkie zawziąwszy / naprzod historyę o wodzie Družbäckiey
 y Leckowskiey przyniosę. Potym / co za minery y materye z
 sobą zmieszāne māia / nāuze. Daley / choroby nā ktore te wo-
 dy peżyteczne są pokāże. Nāostāteć / nāukę y sposob wzywā-
 nia wod podam. Co wszytko rozdzielnie nā inſe iefięce pyta-
 nia dzielać / według potrzeby y dla lepszego wyrozumienia
 kōsiażeczka te zāwre.

ROZDZIAŁ II.

*Mieysce y położenie Wody Družbäckiey
 y Leckowskiey.*

W Ody te oboie w Koronie Polskiej w Spiskim Stāro-
 stwieśa / zā starym Szadcem / mil fiesć. Przyslegle go-
 rom Tā-

Ptolomeus
 między na-
 ukami Phi-
 zyka y The-
 ologia na-
 mniey po-
 ważał.

Oboie są nā
 grānicach
 Węgie-
 rskich we
 Spislu.

rom
 wod
 ich n
 la c
 przed
 kie;
 miał
 y T
 swa
 znać
 y do
 nalo
 tym
 wcz
 row
 30 w
 za n
 roie
 tād
 chor
 We
 ktor
 przy
 wie
 dlo /
 nieia
 3 tey
 nie o
 ku p
 nād
 mal
 czev

rom Ceterom / ktore rozgraniczając Polskę od Węgier siła
 wod ciepłych z obu stron toś siebie wydaia. Obfitość
 ich naywiękſza Węgierska ziemią ma. Ktorey iako niemá
 ła część y skutá do Turckich rák odeslá / rák y z nią cieplic co
 przedmieszch. Czolo między nimi miały pierwey Budzyn-
 ſkie; lubo nazwane od Budy Bráta Króla Altyli / ktoryby
 miał przy nich miáſto Budzyn zálozyć / lubo od ſámych wod
 y Niemcow miáſto nazwiſto wzięło / odmieniwszy dawna
 ſwa litera / a / ná u / to ieſt / Bude ná Bude / co y Niemcow
 znáczy cieplice ábo kápánie. Turcy iedná / lubo gruby naród
 y do puſtoſzenia okazałych w Chrzeſciánſtwie rzeczy przedki /
 nalog ſwoy táń opuſćili / y nie tylko nie nie odiełi wodom
 tym dawney ozdoby / ále nowymi budynkami y pozorem ie
 rzęćili. Pobudowawszy z odartych Koſciolow / mármu-
 row / y kámieni / láźnie przepyszne y ſpitale / kedy ich Derwi-
 zowie / to ieſt Muſy / mieſćia. Wſykie bowiem Wody
 za nayprzednieſzy dar Boży vznakáia / między nimi oſobli-
 wie wody ciepłace / ktorymi ſie vſtáwicznie płocza / w mecz-
 tach / drogách / obozách / vzywaniem częſtym iakoby z grzes-
 chow ſie obmywáiac. Ale krom Budzynſkich bogáta ieſt
 Węgierská ziemiá / w inſze zacne Cieplice rák gorące / w
 ktorych kury / geſi / párza y gola / iako zimne y kważne
 przy ktorych miedzy / halon / koperwaſy kopia. Jeſt w Po-
 wiećie Barſzáńſkim / przy zamku Lewá / kważney wody źrzo-
 dło / z ktorego wodá ná wiátr ſie wybiwſzy / záraz kámi-
 nieie / rák je wyſćia ſukáiac miedzy ſwoimiſz brzegámi / ráz
 z tey / drugi ráz z inney ſtrony wyſćia ſobie ſuka / y plynie
 nie odmienia. Táſze w Powiećie Nowogrod / przy zam-
 ku Phileg / z káliſtey y wyſotiey gory Wodá kápie / pod ktora
 ná dole widáć ſlupy wielkie / białe / ná kſtalc ludzi / ktorych
 malárze ná białá farbá zázywáia. Jeſt y niedálekó Liwo-
 czey przy miáſteczku Smolnic / ktore do Spiżá zamku nale-

Węgierska
 ziemiá w
 cieplice bo-
 gáta.
 Cieplice
 Budzynſkie.

Wody y
 Turkow w
 wielkim
 powáżeniu.

Wodá Bár-
 ſzáńſka.

W Nowo-
 grodzie.

Wodá želá-
 zo w miedzy
 obracáiac.

zy / wodá dzimney mocy / ktora ze'aza w miedz obraca /
 minieysze przedzey / wielksze pozniej. Podkowé Konstka / we dwu-
 dziestu czterech godzinách strawi. Miazysze zelaza za kulká
 dni iakoby blotem obtacza y spryskza / co pewnych godzin
 z onego zelaza wscieraia / aby wodá skuteczniey zelaza one
 przeymowála: te blotniste ocierki w piec kładz / y miedz
 maia. Bliżej nas y Korony Polskiey w tanczey stronie wo-
 dy goracey nie maś: kwasnych znayduie sie tu y owdzie nie-
 co / ale dwie naybárziej przeciwko roznyim chorobom po-
 mocne sa. Jedná ktora w kámiénie obraca / druga kwasna
 miazkiey po sobie odmiennosci nie czyni.

Wodá Dru-
 gácka.

Wodá ktora sie w kámiénie obraca iest przy wsi ktora
 zowia wyšhy Druzbát / miedzy Lubowicz miastem y Po-
 dolincem we szrodku / mila od obu stron oddalona. Tá do
 kola obmurowála sie samá grobla kámienna / y podobien-
 stwo / zeby co raz wyšhey grobley soba podnośila / iedno ze w
 boku przedziurawiono te groble / y wskazano wodzie inšz
 droge. Tá ktorey postawiony byl mlyn y rynnny do niego /
 ale y rynnny y kola mlynskie kámiennymi obrośle. Ścieta tedy
 tá wodá do blisko miaziacey rzeczki. A cieta pole oblewa /
 y skorupe ná nim kámienna zostawuie. Ktora świeżo zde-
 ptána pod nogami / miedzy trawá chrześci / á zaś tá potym
 twárdnieie / je do murowania miasto kámiénie wchodzi /
 wapno zaś sie wydaie / á z niey murowáne domy obywatel-
 le wodne zowia. Polozenie tey wody lubo iest miedzy go-
 rami / y wysoka ma z boku gore / nazwana Kiciern / zawnie
 w stoncu stoi / bo ma teź swoje gore ná ktorey iest. Samá w so-
 bie klarowna iest / y do dna przeźroczysta. Otrag iey iest ná
 křtalt máley řádzáwki dwanaście lokci w szerz / w glab ośm
 lokci. Mazi sie ná czas / y ná křtalt hymowin wypława
 piány / ale táta turbácy iey zwykla vpředzác niepogode /
 y z niey prognostyk pewny biora obywatele odmiány. Co

sie w tym

sie w
 osta
 iac n
 koby
 chce.

stecz
 tákze
 becni
 nie p
 ghe
 lo d
 Zap
 kwa
 pie.
 rzál
 duic
 tam

L
 zny
 my
 dal
 kle
 Re
 klad

sie w tym źródle narzali zigrzyską / twierdzili że sie na dnie
ostać nie mogli / ale ich gwałtem zbywała woda wybiła
isc na wierzch. Co też niektorzy y do wanień naciągają / i
toby kto nie ma brzoź zdrow w rannię go wodą z iesc nie
chce. Zapach ier kask iest siarczysły / w wmywaniu słyska.

Od tej Wody czerć mile / bliżej Lubowniej / tu mia
steczku Gniazdom / iest wieś Leckowa : przy niej źródło
także w dolinie wprowadzie / ale na południe położone w o
becnym stoncu / ktore kłk godzin tylko do wieczora na nie
nie pątrzy. Nad tym źródłem iest gorka chrostem za
gęszona. Okrag źródła siedziowce zrowna. Głębina oko
ło dwuch łokci. Grunt czerwony y poniekad piaszysły.
Zapach z nocy / abo ze mgły y niepogody / siarczysły. Smak
kwaśny / ktory od źródła iakoby słabie / y nie tak iezyt śczy
pie. W wmywaniu rece chedoży y bieli tak skutecznie / że ogo
rzalosc słoneczna w kilku dni od niej przez odchodzi. Znają
duia sie w tymże polu / y inne źródła chwálne obywatelom
tamecznym / ale te przednieysze.

Woda Le
ckowska.

ROZDZIAŁ III.

Wody Druzbicka y Leckowska, ktore kruszcze abo
ingredieneye z soba zmieszane mają.

Lubo wymie nieiać / cierpieć gory sie zdadza / że ani owo
cu / ani zboż / ani zniw / iako po polach / ale śczere goli
zny / śniegi nigdy nie schodzące / skały ostre po nich widnie
my : nieposlednia iednak na to miejsce nagrode natura im
dała / co naydroższego / złoto / srebro / miedz / kruszcze / iako w
sklepach w nich pochowywały. Nie daleko Nilu rzeki w
Krolestwie Agay / iamy y iastlinie w gorach są / w ktore na
kładły chrostow y zapaliwszy / z nich na kształt lez y potu sre
bro sie

Gory skł
py srebra
złota.

bro sie

Cieplice
naczeſtſze
przy go-
rach.

Wody iako
ſie z kru-
ſzczami mie-
ſzaja.

Przy wo-
dach kru-
ſzcze nay-
czeſtſze.

bro ſie ſpuſzcza y ſcieka. Który naypierwſzy ſpoſob y pocho-
piſia że był ludziami do ſukania ſrebra y złota. Ale y ſame w
ſobie piece y ognie na wyrobienie kruczeſzow miaz. Co na o-
to widuiemy / kiedy za trzeſieniem ziemi otwieraja ſie y ro-
ſpadaia gory/iako y podziſ dzien w Kroleſtwie Neapolitan-
ſkim nieraz ſie trafia. A zaraz wypadaia ogień/dymy/kur za-
wy/ ſmrody/ popioły/ węgle iako z kuźnic iakich. Te Alchym-
mia y roboty w ſobie odprawniaie/ wody z gor wynikajace
nie mnieyſzych cnot y przedziwnych ſkutkow rdzelaia. Dla
tego cieplice rzadko indziej tylo przy gorach widac/ lubo go-
race bywia/ dla gwałtownego y bliſkiego ſiebie ognia/ lubo
zimne dla dalekiej drogi w ktorey wyſtydaia/ abo ognia
nie wielkiego y ſkromnego. Ktore w tym wielkiej reputa-
cyi ſa v Medykow/ im w ſobie przezroczyſcie ſa/ y z wiela
kruczeſzow ſie miſzaja. Mieſzaja ſie dwoiako/ abo z ſamymi
kruczeſzami/ abo z parami y dymami ich. Z parami dwoiako/
abo że ie pary przechodza kruczeſzowe/ abo też je one w ſie bio-
ra/ iako wiec w diſtillaciach bywa/ w ktorych para w kro-
ple ſie zſiada/ a potym w wodę. Z ſamymi kruczeſzami także
dwoiako: abo doſkonale/tak że nie laczno to oddaia y porzu-
caia z czym ſie ſpoieły/ iako Leckowſka woda/ ktora y w
ſwoim ſzrodle/ y po długim chowaniu nie porzuca y nie nie
zoſtawia po ſobie: abo niedoſkonale/ iako Druzbicka kro-
ra wypadſy na wierzch/wapno y kamienie zoſtawia y czyni.
Zas rzeczy z ktorymi ſie mieſzaja wody/ abo ſa kruczeſze/ iako
złoto/ ſrebro/ miedz/ żelazo/ ołow/ cyna/ ktore choć nie wy-
te ogniem y młotami ſie znayduia/ w podziemnych mieyſcach
powolnieyſze ſa y miekſze/ y mieſzac ſie z wodą mogą. Tak
Koral poſi na dnie morſkim roſnie y ſiedzi/ dzeweczko ieſt
miekkie: iako wierzchu y powietrza dopadnie w kamien ſie
obraca. Jakoż choć nie przy Cieplicach/ ale przecie przy wo-
dach nayczeſciej znayduia ſie kruczeſe. Tak we Wloſech rze-
ka Padus

za Pa-
nim
ora y
ſame
rych
perw
abo
Ale ro-
bie zn-
niech
dali.
ziolka
Ciepl
co y g
ſtute
nimi
ktora
tom
cych/
ſcach
cras,
dno.
nie n
bydle
rzyſ
ktora
zwie
nurz
ſoba
czni
Rek

a Padus jest / przy ktorey mieścancy w piasku sukcia złota /
 nim siebie y swoy dom zywiać : w Olkusiu nie do brania ste-
 ra y kruszcu w nie przestadza bierzey iako woda. Jesli nie
 same kruszce z wodami sie miesza / tedy abo te rzeczy z kto-
 rych kruszce sie składają y rodzą / iako siarka / halon / sol / ko-
 perwas / Eliy iaki : abo iako nauphtá / kámpchorá / pakuledm /
 abo kámiennie / iako mármur / wapno / kreca / glina / rubryká.
 Ale rozjeznac co ktora woda z mianowanych rzeczy ma w so-
 bie z mieszanego / ták sie rzecz trudna silom zdala / ze tytac tego
 nie chcieli / ale wiare w experientcy y doświadczeniu potla-
 dali. Dla tego Galen / y inni z dawnych authorow / lubo o
 ziołku iednym mocy y zazywaniu / zupełnie księgi zostawiali : o
 Cieplicach y Wodach ktore przedziwne skutki czynily / mało
 co y gluchopisali / iakoby bierzey z doświadczenia niż rozumu
 skutek ich pochodzil. Na kámienná na przyklad / iesli za rozu-
 mem poydziem / nie moze bydz nic skodniejszyego nád wode /
 ktora kámiennie y wapná rodzi : a przecie dla tychże przypad-
 kow y kámiennia / z pożytkiem wielkim tákich wody używają-
 cych / y w Karolizbaciu / y w Druzbaku / ná ktorych obu miey-
 scach bylem widziałem. Skad starzy tákowe wody zwali Sa-
 cras, iakoby swiete y táienne / ktorych mocy zrozumiec tru-
 dno. Bo y niż do używania przyšli / pierwey ie doświadcze-
 nie niż rozum zalecił. Cieplíce Padewskie owce parskwy y
 bydło niezbrowe lezac sie w nich pokazalo. Insi samiz cho-
 rzy schwalili / y drugim wskazali : iako w Silatu / niewiasta
 ktora wyciekly niemoca białogłowska / y meżowi y sobie sie
 zwierzywszy / chcac sie utopic / y w wodzie kilka godzin sie
 nurzając / swiezila sie y zdrowia pogula ; potym drugich za-
 soba z takimiz chorobami powabila. Krom iednak doświad-
 czenia sposobow piecdo vznania tego co sie z nią miesza jest /
 Reka / Oko / Wona / Smak / Distyllacye. Ja do swoich.

W Wodzie Druzbáckey / siarkę wydaie zapach. Jednak

Co z soba
 miesza-
 no wody
 maia, wie-
 cey doświad-
 czeniem niż
 inszym spo-
 sobem doysc
 mozem.

Cieplíc z
 doświad-
 czenia za-
 zymać po-
 czeto.

Proby in-
 gredienty
 w wodach
 ktore sa.

W Druzbá-

Kley wo-
dzie.

Siarká.

Kley.

Sol.

Wapienny
kamień.

Wodzie

ackow-

skiey.

Siarká.

Koperwás.

Sáletrá.

Zelázo.

siarká sama z nią nie iest / ráczey pará siarkí / bo przedko zmíta / y nie zawięse iá czuć / naywiecey we mgle y niepogode. Kley wydáie oko / bo coś tłustego ná niey podczas plywa ; tákie y reka / bo siłka w wmywaniu iest / głowa téz y włosy merye chłóścina / y do kupy lina. Soli że téz ma nieco / doświadczenie pokazuje: bo ktorzy sie w niey kąpáią / skóre grzyzie / y trosty im czyni. Ale nawiecey wapná oko wyswriadcza / z ktorego bzegei sama sobie murunie. Z tey góry kedy iest / wapno kopia y spuszczáią ná dol rekómá. Ale gdym tam byl / kotłowi w ktorym wodę grzeią do wanien / ráchowano ko-
ło czterdzieści lat / y iuz spodkiem byl wypalony z miedzi / nigdy nieopráwiány / samym wapnem tylko trzymal sie / y z niego kociel dla grzania wody byl.

W Wodzie Leckowskiey czterech ingrediencji dosze-
dlem. Siarkę zapáchem / podobnym wodzie Druzbáckiey /
w cieniu tylko y we mgłách wydáiacym sie. Koperwás iez-
zykiem y okiem: bo kważna iest / á galásu w nie włożywszy /
y pewná miaré wymárzywszy / czernieie. Sáletre smákiem :
bo ostráwa iest / y iákoby śczypiąca ięzyk. Według téz zwy-
czáiw Sáletry / stolce hoynie porusza / prowadzac wilgo-
zności zielone / czarne / farbami rozmaitymi. W Alembiku
sklány przedystillowana / choć z niewiele / zostawáło niemá-
ło iákoby proszku złotigo / ktory od świece y od ognia młna /
y znákiem záwse Sáletry iest. Dla tegoż iáko w Druzbá-
ckiey naywiecey wapná / ták w tey naywiecey mniemam b, dż
sáletry. Jest y nieco w niey rubryki y rdze zelázney / co zná-
czy czerwoność y śniadość / ktora y grunt swoy y ziola po-
bliże sobie powłoczy.

ROZDZIAŁ IV.

Iesli zdrowym, y ktorzy nie máia w sobie choroby,
Używanie Cieplic pomocne iest.

Ponieważ

Ponieważ na dwu rzeczach powinność Medycyny zawisła / na zatrzymaniu zdrowia / aby się zostać przy całym y nieśkazonym / y na przywróceniu które stracone y wronione jest : dla tego niż do chorób przyide / y wyliczenia na które pomocne są wody / zdało mi się tego wpzód dotknąć / kiedy komu nie trzeba / y zdrowy jest / jeśli używanie wody Ciepłej szkodzić może ? Abowiem siła jest takich / którzy zgminem y pospolicym grzechem idą / ieden na drugiego zwyczaj y nałóg patrząc / y tego się trzymając co w drugim widzają. Zwyczaj zaś siła szkód y zepsowania zakrywa. Czytasz Zwyčaj my o Mierydadesie królu / w którym zwyczaj sprawił używania trucizn / że kiedy się otruć chciał nie mógł. Aristoteles pisze o iednej Pannie / która z młodości wychowana truciznami / szkody od nich sama nie czuła / drugich potem zabijała : kto na zaloty przychodzi / o nie się otarł / natychmiast wmarł. Staliger o synaczku / od króla iednego truciznami wychowanym pisze / na którego gdy mucha padła / zdechła. A iako iady / trucizny / pewną śmierć y nieomylną nałóg przynoszą : tak y mnieysze rzeczy / potarmy / napoje / lekarstwa szkodliwe / y insze występki przemaga. Na co Seneka y Plinius swych czasów narzekal / kiedy z rostkosy / z rozpusty / w wánach cały dzień ludzie trawili / tam iedli / tam się bankietowali / ciała wonnemi olejkami y rzeczami napawali. Jako y u nas siła naganić występki możemy / nie wskromić. Abowiem nałóg zły nie jest z siebie taki / aby nie miał nigdy szkodzić / ale tylko nie zaraz / y nie rychło szkodzić. Bo natura czuła jest / występkom naszym zabiega y broni się / czyniąc rozmaite operacye / y odbycia złego z ciała. Stąd tedy y owedy / hemorrhoidy / womity / stolce / plucia / wrzody / trzody / swierzb / poty / podagry / wrzyny / bronią się y zabiegając złemu potuśa. Potym wstawy / y nie mogły zdołać zbytkom naszym / zmordowana dopiero gorączką / puchlinom / y in-

powinność
Medyką.

Zwyčaj
skody w
zdrowiu
po kryn
Trucizny z
nałogiem
wielom
szkodzić ni
mogły.

występki y
błedy są
czasem ozy
wana się.

Różność le-
karską y
pokarmu..

Purgujące
lekarsko-
kiedy się o-
stoj w ciele
obraca..

Zdrowych
najniebe-
spieczniej
purgować.

szym chorobom miejsce daie. Dla tegoż nie trzeba sie tym
prowadzić / że raz / duży / dziesiąty / co z tego nie zawadzi / bo
potym sie ozwie / y o raz nagrodzi. Ale tu nie o mnieyszych
występkach / iako ożywianiu wody tej skromnym między
pokarmami / ani też o kąpieniu sie w niej choć niepotrzebnie /
ale ożywianiu wody / iako tej zwyczaj używać na choroby
pićiem / iesli zdrowym ktorzy nie w sobie z tego nie czują / po-
mocna iest czyli szkodliwa : Albowiem powinność taka iest
każdey rzeczy / ktorey za lekarstwo używamy / aby odmieniał
ciało y naturę. Bo iako natura odmienia pokarm / y tra-
wia go / nim żyje : tak każde lekarstwo odmienia naturę / y
coś w niej różnego wyrabia. Zdrowych zaś konstitucya y
komplexa pomiarowana będąc / w żadney wilgotności
nie wytracaiać / zażywaniem lekarstwa z swego tonu y
pomiarowania wystąpić musi. Tak lekarstwo / na przykład
purgujące / z powinności swey ma odmieniać naturę / y z niej
brać wilgotność taką iako ma purgować. Riedy tego
nie weźmi / a ostoi sie w ciele / iesli będzie iako iest kassya / ca-
máryndy / mánná / sebesten / roza / y tym podobne / y mile ná-
turze / obraca sie w krew. Jesli nie / iako ágáryt / álóes / re-
umbárbátum / sená / obraca sie / iako authorowie twierdza
w taką wilgotność / iaka powinno bylo wymieść / to iest
flegme / cholere / y ktora przy krwi poprawić / y zyszc sie
w ciele na pokarm y użytek iaki moze. Jesli wysokie lekar-
stwo y ostre / iako scamoneum , turbit , hermo daktyle / y
inne lekarstwa ostre / obraca sie przecie w wilgotność / ale
iuz zagnila / z ktorey iesli sie dobrze nie opiera natura / moze
wnet abo gorączka / abo iaka choroba nastąpić. A iesli też
purgule / purguie abo niepotrzebnie / abo zbyt czynie / zład
Hippocrates : Sana habentes corpora , dum medica-
mentis purgantur cirò exoluuntur. Znówu : Qui benè
habent corpore , eos operosum est medicamentis pur-

gare

gare.
fych rz
dach /
rozumi
ostre /
placie.
fych v
potrze
stwa /
szkodli
meczni
pienna
obywa
by sie d
bywa
fych wa
nie czu
ba. T
rych cz
ladek /
daia.
wod : l
sa / zo
przycz
natury
ka sie r
ktora d

Na

gare. Co sie mowi o purgaczey / toz trzeba rozumiec o in-
 szych rzeczach / ktore odmieniaia nature / osobliwie o wo-
 dach / o picim ich / ktore powinno purgowac y odchodzic /
 rozumiec potrzeba. Jesli bedzie lekka / mniej skodzi: iesli
 ostro / cos skrecie wewnatrz robi / czego moze zas kto przy-
 placic. Albowiem znayduia sie wody / osobliwie we Wlo-
 szech y Luki / y Seny / ktore choc Ciepliczne sa / iednak nie sa
 potrzebne / ale slabe / ktorych tameczni obywatele / nie za lekar-
 stwa / ale za delicje uzywaja. Tak y nas ieszcze Leczkowska
 skodzić nie moze / ze y tey za napoje pospolicie obywatele ta-
 meczni wchodzy zazywaja: ale z Druzbacka / ktora ostro y wa-
 pienna jest skromowac bezpiecznie nie trzeba / y tameczni z
 obywatele bez potrzeby iey zazywac nie zwykli. Jednak za-
 by sie dosyc stalo tey trudnosci / trzeba wiedziec / iz zdrowi
 bywaja dwoiacy. Jedni zdrowi doskonale / ktorzy namniej-
 sey wady ani odmiany w sobie / ani niazadnym czlonku swym
 nie czuja / y takim wody tey / ani zadnego lekarstwa nie trze-
 ba. Drugi zas sa zdrowi w calosci swojej / ale na niektor-
 ych czlonkach wade abo zepsowanie ponosza: iako kiedy zo-
 ladek / kistki / macice zimna maja / w kamien / w podagra wpa-
 daia. Takim jest pozyteczne zazywanie iako lekarstw tak y
 wod: bo chocia y zdrowymi sie bydz zdadza / chorymi przecie-
 sa / zowia to Medycy In fieri, bo maja w sobie okazya y
 przyczyna choroby. Ktorych tak leczyc potrzeba / aby nie
 naruszyliszy nic co jest zdrowego w nich / zle z chorego czlon-
 ka sie wygnalo / w czym trzeba sie zawse Medyka y Do-
 ktora dokladac.

Zdrowi
dwoiacy.

Ktorym
zdrowym
lekarstw
zazywac po-
treba.

ROZDZIAŁ V.

Na ktore choroby, woda Druzbacka y Leckowska
 pomocna jest.

Skutki
wod ciepli-
czych.
Wycyszcze-
nie ciała.

Zagrzanie
żoładka.
Ochłodze-
nie.

Strawienie
y wyniszcze-
nie niepo-
trzebnych
wilgotno-
ści.

Drużba.
ckiey wod.
lepiej ka-
paniu zaży-
wać.

Ciepliczne
wody grze-
miejsza
ciało.

Wody Ciepliczne czworaki pospolicie pożytek z siebie
dają. Jeden wycyszczenie ciała / y tych członków przez
które przechodzą : iako żoładka / kłesek / kiedy pełne plugaw-
miatramirosparte / zatkane / ociejące / z dobrej woli mdle y pa-
dające są : kiedy nerki albo meaty ich kamieniem / flegma gru-
bą zamułone / bo tamtędy bieżą / y stolce / y wrzyna pędzą. Dru-
gi / zagrzanie żoładka y innych członków / iestli gorące wody y
ciepliczne są. Trzeci / ochłodzenie watroby zapaloney / czego
y gorące dołączają / byle nie długo się bawily. Jako w Raro-
lizbacie woda prawie ognista / y z ingredyencyj swoich y
wrzaca wynikając / choć iak narygoretskey strzymać mogą
piia / nie tylko nic nie szkodzi / albo zapala watroby gorąca /
ale iak chłodzi / y pragnienie tak wśmierza / że na cały dzień po-
niey pić się niechce. Co sprawiue / częścią purgacya która z
niey pochodzi / omykając wilgotności ostre y gorące y z
nimi ognia ; częścią że choć rzeczy niemało w niey gorących y z
nimi niemała też iest miara wody / która wypić potrze-
ba / bo iey y do trzech garncy piiają. Czwarto pożytek iest wy-
suszanie y strawienie wilgotności niepotrzebnych. Inne za-
tym iak / iako utwierdzenie ciała / farby nabycie / strawność
żoładka.

Lecz puścićwby pożytki pospolite y wszystkim prawie
służące / Drużbacka y Leckowska / na które choroby iest po-
żyteczna powiem. Zaprawdę / lubo będąc tam zaśtałem cał-
wiele / ktorzy Drużbackiey wody w napoiu zażywali / radniey
zawse w kąpieniu iey zażywałem y chwalił / dla wapna w niey
choynego. Patrząc iednak na skutki y pomocy z niey pocho-
dzące / które powinien Niedołt bardziej niż swe domysły y ra-
cyę ważyć / y w pićiu iey nie ganie / byle żoładek do iey miał
kto dobry / y w obrzydliwości / iestli by iaką zrazu się wstęziła /
nie wtęskni sobie. Na howiem woda ta / co y pospolicie inne
ciepliczne / że od siebie do kilku dni odraza / albo womity / albo

z siebie
kowi przez
blugaſt w/
ndle wypa-
ama gru-
dza. Dui-
ce wody y
ney/ czeto
w Káro-
swoich y
nác moga
goraca /
dzien po-
a ktora z
acych y z
goracych
ic potrze-
k iſt wy-
Inſe za-
rawnóſć

práwie
y iſt po-
tatem cák
/ rádniej
ná wnief
y pocho-
yſly y rá-
icy miał
wſzelá/
licie inſe
nity/ abo
ob: zy-

obrzydlivoſć / abo morzenie / abo co takieć wzburżać / gdy
z wilgotnoſćiami pocyna ſie łamać / iedne ſać / drugie ſiſić
od małych żył do więkſzych / do żołądka / do kiſet pedzić / wia-
ſzają kiedy kto nie dobrze iſt do tey wody ſporządzony y przy-
gotowany. Co wſetko nalezy / ná wyrozumieniu natury
chorego / y mądrej inſtrukcyey Miedyka : bo y to iſt dſiwna /
choć z wapná nature ſuſzaca ma / tak iednak odwilża / że nie-
máło z poturczonemi członkami tam przyiachawſzy / proſci
y zdrowi odiezdżają / co choć kto może ná kłiy ktory iſt w niey
złożyć / ále że wapná nie równie daleko więkſza część iſt / á
práwie iſtiekć y nie wiele kłii / ráczey to czemu innemu przy-
piſać przydzie. Pomaga tedy ná bolenia głowy / ná lupanie /
ná piſt w wſiach / ná gluchote / ná zawrot / ná trzeſienie / kie-
dy te przypadki w ſamey głowie ſie legną : oſobliwie kiedy iey
kto ſtrumieniem záżywa / to iſt kápiac ná głowe. Także
ná gluchote y piſti / kiedy ná roſpalony kámién leią iá y z pá-
pieriú abo z czego lićć wczyniwſzy / liyktem onym páre iey w w-
ſhy puſzczają. Ná to pomaga ná kúrcze / ſkrzywienie ktore-
go członka / ná paraliż / kápaniem. Dziaſła ſłabe / wrzodo-
wate / podniebienia kroſtawe / wypłókiwaniem wſt częſtym le-
czy. Qczy z zimnych ſluxow oſuſza. Znozdż kroſty / lupie-
że / mieſo nároſte ſarkaniem znoſi. Ná to ſęzkawke / cu-
chnienie z wſt / nieſtrawe y ſłaboſć żołądka odeymnie. Con-
ſtypácy / y gnuſnoſć kiſet do odbywania plugaſt w / znoſi.
Wiátr y bole w żywocie y kiſtách roſpieraiące roſpedza. Pu-
chline / ktorey wody inſe przymnażają / trawi y niſczy. Skład
ſtárzy zákazniac mącząc puchliny w proſtey wodzie / y niemá-
jąc ieſzcze znáimóſci wielkiey cieplic / wodę iednak morſką zá-
lecali / w niey pływać y ſiedzieć opuchłym kázali / w piáſtku
goracym morſkim ich brzuchy zákopowali. Abowiem lubo
ciepliczna wodá zda ſie od wilżająca : od ſwych iednak ingre-
dyencyj / iſt znácznie ſuſzaca / y nie tak dalece chłodzi / iáko zá-

Choroby ná
ktore po-
maga Dru-
żbácka wo-
dą.

Wodá mor-
ſka ná pu-
chline do-
brá.

grzema

Woda w
brzuchu o-
puchłych
dla czego
gorączki
nie gasi.

Grze wa y suszy. Dla tegoż woda która ma w żywocie swym opuchli / że jest różna od innych wód / ale bardziej podobna wodzie morskiej / gorączki w których opuchli bywaia nie gasi / ani chłodzi / chociaż y blisko serca siedzi y w brzuchu jest iey nie mało. A owsem im iey więcej / tym większa gorączka bywa. Jako toż pisa o morskiej wodzie / kiedy ją na ogień leia / nie tylko go nie gasi / owsem bardziej podnieca y rozjarza. Ale wróćmy się do rzeczy / tak woda macice żółtą otwiera / białogłowskie czyszczenia przywraca / y białe płymienia znosi / same vmacnia y utwierdza / kra y guzy twarde zmiekcza / piodni yse białogłowy czyni / które donosić nie mogą / y przed czasem poroniaia ratuje. Chirągry / podagry / gonagry / z wilgotności zimnych y grubych zawzięte / y które zanosić się na guzy około stanów pocynaia / znosi. Ale lubo stawy w nogach poratuje y vmocni / długoż znowu zbytę nowymi wilgotnościami ich nie rozepreze. Albo na co się przyda nogi same leczyć / kiedy postaremu zbytę nowa materya dla nich się zbiera y przysposabia. Dla tego prawdziwie ieden porządek y skromność życia nazwał / Elixir vitæ & Aurum potabile. Kto się tedy w zbytach pohamować chce / a z tej biedy wynieść / po ki w niej głębiey nie wwiążnie / to jest po ki nie zro dza się calli tophacci, y guzy kolo stawow / które nie zleczone są / może ta woda zabieżeć / kapiąc się w niej. Tak woda pożyteczna jest na wszelaki smierzb / na zaśpечение skóry / na wrzody rozmaite / na strupy / parchy / otreby / lupięze / dymioz / na / wole / brodawki / lisiaie / y insie zwierzechowne plugastwa.

Leckowska
woda na co
pomocna.

Woda zaś Leckowska naypożyteczniejsza w napoiu jest. Tam gdzie kre w zburzona miejsce które zapala / niewymos wnie skuteczna. Głowy goracość / oczu zapalenie / z dymow do głowy biacych trzesienie / kądki powściąga. Suchotom / płuciu krwawemu zabiega. Dychawice splynienia ciennych katarusow y kášel znosi. Drzenie serca y cieśkość leczy.

Ranitu

Ranitu
żaga
zapala
W ne
Rzeza

Komu
rozny
dwoia
nek ra
od nie
te prze
przez k
wnat
dziona
bywa
spofab
ru n
dzi w j
moc n
abp ty
we w
ktory
glebo
flich
ltinac

le

Ry

Kanikuły / albo odrzeczne mowy oddala. Sny przywodzi.
 Żagłe / obrzydliwość / do iedzenia niechęć znośi. W atrobey
 zapalone wychładza. Sledziony melankolie skutecznie niſczy.
 W nerkach / w pecherzu kámiień kruszy / prochy wymiata.
 Rzeżanie / plynienie krwi / ropy wśmierza y znośi.

Leż w tak wielkim reieſtrze chorob / będzie podobno ledną wo-
 tomu dziwno / iáko iedną rzecz y wodą / tak wiele chorobom daia komo-
 rożnym y członkom pomaga : Ten niechay wie / że wodą je rozlicz-
 diwiáko to ſprawić moze : Albo przez ſie ſamą ; albo ieden czło- nym przy-
 nek rátuieć drugiemu / choć do niego nie dochodzi / ten który padkom po-
 od niego cierpi wleczy wſy / folge przynosić. Abowiem wodą magać.
 te przez ſie członki y choroby wzdrawia / ktorych ſie dotyka / y
 przez ktore plynie y przechodzi. Jáko powierzchwie Skóre / we- Ktore przez
 wnątrż Wſtá / Podniebienie / Gardło / Żoładek / Watrobe / Sled- ſie członki
 dzione / Kiſki / Nerki / Pecherz. Inſze rátuie kiedy od tych ná- rátuie nay-
 bywaia wady. Nádto dodawſzy mocy y ſil naturze ſame przy- bázniej.
 ſpoſabia do odiecia ſie zlemu. Skąd Hippocrates Morbo-
 rum naturæ Medici. Ktora kiedy iuż oſłabiona ieſt / nie
 dziw że ani Doktor naymedrſzy / ani lekarſtwa naylepſze po-
 moc w chorobie nie mogą / ale albo śmierć zaraz przysć muſi /
 albo tylko do czasu ſie odwlec / iáko wiec bywa w Żeltyce /
 we wrzodach płucnych / w kánkrach rożnych / w kámieniu
 który w pecherzu ſiedzi / á nie wyiety ieſt / iáko w puchlinie Choroby
 głęboko záwiety / iáko krom chorob w ſtarych / w lata zá- ktore miew-
 ſłych / w zgrzybiałych / ktorym wſytkim odwoła y procrá- lezone.
 tinatio mortis , ſtoja lekarſtw.

ROZDZIAŁ VI.

*Ieſli ná France Wodá Leckowska albo Druzbácka
 ieſt pożyteczna.*

Rzeſtr poſpolitych chorob wyliczywſzy / trzy ieſzcze trudne Kiedy nie-
 y w ſwó okrucieſtwie nie lutoſci w chorob y opuſcić ni- kóre cho-
 roby ſie
 ſzczęty.

Choroby
niektoreby-
ły pierwey
teraz ich
nie mąs.

Skut ki
Francy.

sie nie daia. Franci / Koltan / y Szkorbót: Wszytkie pranie
nowe / ktore nieda no tych tytułow y imion nabyły. Tak ka
ratus / iako Plaro piše z de Repub) nad ktory nie mąs teraz
nie częstszego / nieady za czasow Sokratesa sie wsięzał / y imie
to otrzymal. Koltanaypierwszy cierpiał Tyberyus Cesarz
Rzymski. Boiażn wody y choroba / ktorey od wściekłego psa
nabywaia (zowią ia hidrophobiam) za czasow Pompeius
sa nastala. Francylat sto trzydzieści y coś jest. Koltan le-
dwo czterdzieści przesiedl. O Szkorbocie / choć niezgoda jest
miedzy Medykami / iezeli był dawno czyli nie / imie iednak iez-
go y nazwisko nowe jest / y iako sie o tym powie z Niemieckiez
go ięzyka wzięty. Albowiem dziwne iacties przemienienie cho-
rob od Boga na postrach y pechamowanie złości ludzkich by-
wa. Tak była kiedyś choroba Elephantiasis, iako Plinius
piše: Cum in reges inciderat funestum populis malum,
bo na vleczenie iey trzeba sie bylo kapac we krwi ludzkiej.
Była Hepatice, ktorey gdy kto zachwyćil / mysly tylko po
domu lowil / y za nimi biegat. Była Mentagra / zbyt brzyd-
ka y plugawa choroba / bo od brody zacząwszy (skad imie
wzięła) twarz naprzod iakimsi brzydkim lupieżem y tradem /
potym oczy y wszytke ciało żarła; w ktorey obmierzwłszy
sie y sobie y ludziom chorzy / ścierpieć iey nie mogac / śmierć
woleli / y sobie ia sami żądawali. Tey teraz iako pierwszych w
prawdzie nie widać / ale na iey miejscu aza ochodoznieysza
jest Francy: Nie od brody zaczyna / y imie inšie ma / bo ia
madrze niektorzy nazwali Pudendagram, ale y brody nie ma-
ia: Skad według wielkości y zaśtarzałości tey choroby / gło-
wa y broda z włosow obłazi / powieki y brwi spływaią / słuch
ginie / nos pruchnieie / mowa sie mieni / podniebienie wypada /
twarz y ciało lupieżem brzydkim / guzami / pontalami obra-
sta / stawy bola / rąk y nog władza wstae / członki sie kureza /
lono gnije y wypada / strągurya wielkościma chorego roze-

śadza /

śadza /
zi wr
biega
pomo
y swy
lekarz

winn
dziec
koby
y szc
bna m
dy te
nia lu
wia.
preser
dągr
ona c
imie
mu y
bie / z
krew
rych
facte
ktore
spol z
wsze
ściad
Abon
puści
dza)
fran

ładza/ wryną tylko za instrumentami y świeczkami odchodzi/
 z wrzodami w meacie narostym/ y ogniowi piekielnemu/ zaś
 biegnąc przychodzi zawczasu pozbyciem członka. A tak kiedy
 pomoc twarzą y nie rychło odnosi/ co chorobie przypisować
 y swym wstępkom choroby powinni/ darmo czasem winę na
 lekarstwa y Medyki kładą.

Węzrzawszy (iako w każdej chorobie y lekarstwie po Naturą iey
 winna) na naturę wody y choroby nieco y o tey się powie dla zarazy
 dzieć może. Natura tedy y przyrodzenie Francy jest/ iako podobna po-
 koby podobne powietrzu. Powietrze zaś nie jest osobna iako powietrzu.
 y szeregulna/ różna od drugich chorób: ale ze wszystkimi zoso-
 bna mogąc się przędz/ w ten czas powietrzem się stać/ kie-
 dy te albo owe choroby/ od iednego do drugiego przenosi/ y
 nią ludzie zarażając/ wiecey ich gubi/ niż na świecie zostawia.
 Tak Francy każda choroba do siebie przybrać/ one re-
 presentować albo w świeżbie/ albo w ślinorozu/ albo w po-
 dągrze/ albo w iakiej insey postaci może/ w ten czas iedną
 ona choroba Francy będzie/ kiedy iakieś piatno y zaraze przy-
 muie/ dla ktorey osobliwie przez nieregulne obcowanie y te-
 mu y owemu przydatną się stać. Ta tedy skaza ma to w so-
 bie/ że y w atrobie residency swoje zakłada/ y w niej psując
 krew/ y z kłitem iey się wiążąc płynie w różne członki/ w kto-
 rych odporne y niezwyciężone przypadki wznicią. A tak zno-
 śące skaze/ dwoie rzeczy czynić potrzeba. Materya lipka w
 ktorey się bawi y karmi od niej odetrzeć/ odciąć/ y z nią we-
 spól zniszczyć: w atroba ktora iako w gościnie przyjeżdża/ do pier-
 wszej miary y pory przywieść. W tych iednak powinno-
 ściach pierwsi miejsce ma materya/ poślednie w atroba.
 Albowiem ta skaza tak się iednoczy y łączy z materya/ że nie-
 puszcimy się iey y do dziesięci lat (iako Authorowie twier-
 dza) tać się w ciele y kryć może. Druga: że naysperwniey
 Francy odchodzi płuciem/ potami/ stolcem/ wryną/ y czyścić-
 że.

Wody cie-
plic gora-
nych y Dru-
żbicka na
nie dobra.

nieniem ciała. Na co zwykli zażywać dekoktow/plastron/sma-
romania/ kurzenia: które rzeczy choć iay ostre y gorace są/ ie-
dnak na oko widzimy / że goracym wotrobom nie szkodzi /
omsem im nayspotężniejszy/ im gorętsze / tym skuteczniejszy
bywaia/ im suchsze tym pożyteczniejszy / zkad y pieczystego y
suchorow zażywamy. To tedy okolo natury y przyrodzenia
Francye powiedziawszy / o wodzie łatwy domysł bydz może.
Drużbicka woda ponieważ grube y lipkie wilgotnośc pur-
guie/ trawi/ niszczy/ suchy/ Francye może bydz pożyteczna/ nie
Leckowska. Ani ten skrupul mym zdaniem nie zawadzi / że
woda iest/ ktora z natury wilgotna iest/ bo y w dekoktach tak.
że woda iest/ w niej drzewo/ salse/ y inше rzeczy warza/ także
też pomaga/ bo ma w sobie rzeczy suchate y trawiace/ abo ro-
spedzaiace materya. Kiedyby ieszce kruczysze w sobie miała/
przy ktorych żywe srebro nayspotężniejszy na te choroby lekar-
stwo zwyklo sie wiązać / wielkieszyoby zalecenia była godna /
y skryta swa mocą wiecey sprawić/ niż ożywistymi przymio-
tami mogła. Alz iako we złe droge / niż jednym koniem mi-
trezyć / lepiej przy wodzie zaprzegac y Dekokt.

ROZDZIAŁ VII.

leśli na Kołtan, albo na Goździec, Woda Leckowska albo
Drużbicka, pomocna bydz może?

Choroby
niektóre na
pewnych
tylko miej-
scach.

Alko narody tak y choroby/ miała swe ograniczone y iakoby
owczyście miejsca / w ktorych sie pospolicie legnia / y w nich
dziedziczą. Wole y gardła w Stryey nawiecey y Karyn-
theyy sie naiduią. Podagra nigdy w Athenach swe gnia-
zdo miała / teraz w rozne miejsca sierozsiedły/ residency ied-
nak sobie w Węgrzech uczyniła. Choroba iedna we Wło-
szech / ktora po włoskim paiała bywa (zowia go Tarantu-
lam) ktora tancem y muzyka leczyć potrzeba / z Apuliey do

Rzym

Rzymskich granic daley nie wychodzi. Gozdzić z Potucia
 rodzić / y obywatel; w Rusi do tych czas dziedzić / teraz
 Lwow przeszedłszy / szeroko swoje państwo y granice rozcią-
 gnął. Udzia: bo krom tego / że mu żaden nie zabiega
 ani przeczy / ma iefcze swoich promotorow / kiedy nie wsto-
 ra wśy nąd ta albo owa choroba / porzucając chorego / iako
 wiec bywa / Gośćcomi / Szkorbotowi / albo czaromgo odda-
 iemy. Białogłowy zaprawde wstrafione / iako do wiary y
 namowy skłonnieysze / włosy wymyślnie potudlawiły / nie cze-
 śc / nie myć / nie plotać / samych się kozubow na głowie /
 iako nie trudno się włosom kudłać y lepić / y plugaństwa y ro-
 baktow nabawiają. Młaiąc tego iednakż iako pierwey po-
 cieche / y nie mniej z tym plugaństwem / iako bez niego bolac
 y cierpieć. Prawda że Gozdzić w głowie nawięcey iako
 w zamku iakim zasiada / zamtad wycieczki do blon / albo
 sławom / do rożnych członkow czyni / obracać w iad / y ro-
 dząc bzydła materya / z ktorey naturą y ciepło przyrobzone
 nic dobrego wyrobić / ani iey na nic pożytecznego sobie obro-
 cić nie mogąc / iako plugaństwa włosami y paznokćami pe-
 dzi: Jednak początek swoy od zepsowania wilgotności bie-
 rze / ktorych wodniste y subtelnieysze części we włoczke iakąś
 y kley obracaia się / w iakową wiec Mleko albo Wino zwy-
 kło się obracać. Taka wilgotność wprowadzie w głowie cze-
 ścię / ale nie zarów się zaczyna. Albowiem iako widuiemy
 czasem nim się Koltan wywii / w kłstkach kółki / morzenia
 nieusmierzone bywaia / w plecach y nerkach nieznosne lu-
 pania / wiercenia / swidrowania / wryny ostrość / pecherz-
 zakrecenie / z wryna plynienie iakiegoś kału y kłui / ktory le-
 dwo się sklenice y wrynała pufieja / w żołądku obzydlivość /
 ctkliwość / mdłość / woiny. Potym do gory wzniozłszy się /
 y intromissya w głowie obiawłszy / nożi się zastanawia / y
 przejęcia swego włosow nie ma / poty polami głowe swi-

Białogłowy
 sposobniey-
 sze do kot-
 onow.

Gozdzić
 rezjdencya
 Głowa.

skutki
 gozdzić.

Rodzy
Goździca.

Iako leczy
ga potrze-
ba.

Wody cie-
pliczne nie-
pomocne
Goździcowi.

drucie y wierci / kaduki przynosi / skoki rakow / abo drganie
iakięgo członka wznieca. Od głowy na dol do związow /
do stawow spadając / między blonami guzy robi / członki kur-
czy / kości z stawow wysadza / aż dziurkami glownymi na
wierzech z włosami przedarły sie / w śnury y kozuby zlepia sie /
y bolow w wolnia. A tak Goździca przyczyna iest zgnila / tlu-
sta / wlozkwata / y iadowita wilgotność zawzięta w cia-
ło / lubo z Rodzicow / lubo z nieporządnego życia y kałow
w żyłach włożonych / lubo z długich chorob / y w nich zepso-
wania krwie y wilgotności : ktore goracość wnetrzna iako-
by przysmążywszy / y do wezwrozenia y pienienia sie przypro-
wadziwszy / potym włosy wypuszcza / y z nimi skrecnie. Dla
tego też Goździc najwięcej sie w ciałach krwistych znay-
duje / iakie są białogłowskie. W lezeniu tedy Goździca ten
cel na oku pilnym mieć potrzeba / aby one iadowita wilgo-
tność naturą co przedzy do podłych członkow zewnattrz wy-
rzuciła. Nie maś podleyfych iako włosy y pazury / y dokad
sam Goździc osobliwie do włosow sie ma. Dla tegoż do-
świadczamy daimo czas trącac / y morduiac sie kłką niedziel /
kłką miesiecy / chcąc wyciągnąć materię do skóry dekokra-
mi / do kłsek purgacyami / abo gdzie indziej / że sprawić nie
nie możemy : a do włosow pomagając we trzy / cztery nay-
daley siedm / abo ośm dni / Goździc wnet sie wywia. Wo-
da tedy infu y wanna lubo pomaga Goździcowi / ta niewiele.
Bo ta suszaca y ściśkająca skore iest / a prosta odwilżająca y
mleczaca ; iako toż czyni kąpanie w Oleiu / abo smarowa-
nie głowy oliwa / tłustym kaczym / gesim / kokosym / śli-
skami wśelakimi : Mycie Barfczem / Siemieniem kon-
nym / Bobem / Slazem małym y wielkim / Przestepem /
Romunica / Olesnikiem / Stonecznikiem / Cebula morska /
Kosaczem / Bozym dzewkiem. Z ktorych niektore rzeczy
skore mleczą / niektore ja otwierają / y dziurki iey czynia

wolne

wolne
z glebi

Skorb

Pr
ne
dawn
cey go
dow /
Nora
ktorzy
skłaię
pomo
lita by
bock a
kowic
od no
wā /
iako k
cieczk
dzion
kleyne
bowā
kneły
ziado
skladz
ktora
watr
winie

wolne / dla puszczania sie Gozdzcą / niektore też wyciągają
z glebia Gozdziec do wlosow / y wlosy same.

ROZDZIAŁ VIII.

*Skarbot od Wody Druzbackiey, albo Leckowskiey, iesli
może bydź uleczoney.*

PWściwshy niepotrzebna trudność / iesli dawno była / czyli
nowa iest ta choroba / imie zaście y przezwiśko swoje nie
dawne ma / y od tych narodow podobno / y ktorych naywie-
cey gości y przemieszkawa / wziete / iako Hollendrow / Żelán-
dow / Flándrow / Brabánczykow / Dunicykow / Szwedow /
Norwegow / Fryzonom / Westfalow / Saxonow / y inshych
ktorzy Niemczyzna między sobą spolkują / y nad morzem mie-
skają. Sirenius w Herbarzu kedyś swoim nazwał / Fráncą
pomorską / bo y y tych iako nad morzem mieszkających pospo-
lita bywa. Ci tedy y inshy z Niemieckie^o ochrzęcili ją Schor-
beck albo Skorbuck / od rzezania y żarcia brzucha: Dunicy-
kowie Schorbeck / od bolow zebow y dziasel / abo Schorbein
od nog y bioder słabości. Y tych wszystkich pozyczymshy slo-
wá / zowia teraz te choroby Medykowie Scorbutus. Ta
iako każda / ma swoje osobne gniazdo y residency / skąd wy-
ciezki y rozne przypadki w cieie ludzkim czyni / to iest / Sleo-
dzione. Abowiem natura wyrabiaiąc krew ieden skarb y
kleynot zdrowia y życia nášego / trzech rzeczy po niey potrze-
bowala: Aby była przyiemna y słodka / ktoreyby członki la-
knely / y one rady sąły: Aby była nieco gruba / y w cieło sie
zsiadaiąca: Naośćtatek aby była klarowna y czysta / nieprze-
składzająca niiażkami mę łami / kontemplacyey y wesołości / ná-
ktora iest stworzony człowiek. Dla pierwszey potrzeby przy-
matrobie pecherzke uczynila / ktory gorzkość y żość z niej po-
winien czyścić: Dla wtorey nerki y pecherz / aby ją z cienkich

Nazwisko
Skorbuta
skąd sie
wzięło.

W nim żar-
cie brzu-
cha.
Bol zebow
y dziasel.
Nog słá-
bość.

Trzy przy-
motykrwie
dobrej.

wilgo-

Sledziona
mąka
Szkorbutu.

skutki za-
psowane,

Szkorbot
Gingipedi-
um albo
Gnilec.

Woda Le-
ckowska na
Szkorbot
dobra.

wilgotności y wody obfuskały: Dla trzeciej Sledziona/aby
czernidło we krwi/melancholie y sadze chedożyła. Sledziona
tedy / kiedy albo wżbyt zaśpeconey z pokarmow złych krwi
zdolec nie może/abo z swej powinności wytroczyć iey przy-
dzie / tym kalem y mulem ze krwi siebie sama odyma / y kolo
bołom obstrukcyerobi. Ktore w cieśni y wilgoci gniaz / y
zapalaia sie / wzniecaia kwartany / hypochondryaki / leka-
nia / kolki / goracości iakies iako płomienie sie przechadzaia
ce / serca nudność / czasem skok / mrowisko / trztwienia tego
abo owego członka / bole / w żołądku / obrzydliwość. Potym
za dalszym ieszce a ieszce tych mulow przybieraniem / kiedy
sie iuz ostać y zmieszcic w miejscu nie mogą / musza do wa-
troby sie przelewac / ze krwi sie mieszac / w żyły wpadac /
z ktorych ani wynisć / ani pokarmu słusznego członkom dac
nie mogą / czynia ciała schnienie / ociężałość / bole / kloćia /
łupania / żyły odiate / twarz nabrzmiała / krasy zmienienie /
pląty czarne / brnatne / sine. Naostatet im daley tym bar-
ziej sie psuiac / przymiot iakis przymuia / dla ktorego jedne
z nich do gory / a osobliwie do dziasł y zebow / drugie do nog
y kolanleca. Stad nazwali niektorzy te chorobe Gingipe-
dium, ze dziasła y nogi w niey cierpia. Nafy zowia ia
Gnilem. Bo w ten czas iuz dziasła sie psuia / gnia / od ze-
bow odstawia / krewia splywia / vsta y podniebienie wrzod-
kami y rankami sie obsypuie / zeby chwieia / z vst cuchnie /
z nosa krew plynie / szteki sie sciskaia / kurg / kaduki / trztwie-
nie / paraliz / bol / slabość / mdłość przypada / oddech trudny /
kafle / womity / poty / stolce trapią / puchlina / nog nabrzmia-
łość / loná trztwienie y opuchnienie przystepuie. Jako tedy
wpziod sie namienilo / ze Woda Leckowska Sledziona y
melancholia czysci / tak na Szkorbot iest barzo pozyteczna.
Albowiem Szkorbot nie tylko zatkanie znaczy / ktore ta wo-
da czestymi stolcy y purgowaniem znosi / ale z zatkania tego

y mater

y mater
re poch
ści / od
kiedy g
Volati
strego
przenik
da Lec
nie wn

leśli po
U

W

iało iey
iakie /
bywaia
ia sam
zazywa
fki / ab
wia.
bem / a
niey st
tez nie
stkie sp
Doktor
to iest /
Wody
tym ci
tet y po

y materrey czarney y mulistej iakieś iakoby spuchnienie / ktore pochodzi z upalenia wielkiego y przyśmażenia wilgotności / od ktorego musza sie w żużel obracać. A iako żużel / kiedy go czym traci rozsypować sie zwykł / tak od wypalenia Volatile quiddam, y coś na kształt perzyny / lekkiego y bystrogo przybierając wilgotności / musza y naygłębsze członki przenikać. Co że z gorącą y ognia wielkiego pochodzi / Woda Leckowska mam za to / iż po ki w głąb w te choroby ktore wnidzie / pomoc mu wielce może.

ROZDZIAŁ IX.

Jeśli potrzebna jest, niżej kto przystąpi do używania Wody, wprzód ciało przeczyszczyć y purgować?

Wody natury y przyrodzenie / y na choroby pomoc albo skłoda rostrzazhy / na druga stronę odchodze / to jest / iako iey zażywać potrzeba. Zażywanie zaś Wody jest dwoiakie / albo samej Wody / albo tych rzeczy / ktore przy wodzie bywają / iako bora / dymu / y pary iey. Znowu albo zażywać samej wody wewnątrz / albo powierzchu. Wewnątrz zażywać dwoiakę / pić / y przez Krystery / ktore albo w kielisku / albo w macice / albo w pendent według potrzeby zadržać. Powierzchnie zażywać Wody rozmaitym sposobem / albo sie nią tylko myć / albo w niej sie kąpać / albo z niej strumień / to jest / kąpania na który członek czynić / albo też nią tektę albo chustę co naparzać. Puścić w hyfistie sposoby iako mnieysze / y ktore przy Wodzie y przy radzie Doktorstkiej przypisują / o używaniu iey dwoiakim tylko / to jest / pić y kąpaniu mówić bede. Jeśli kiedy kto chce Wody Ciepliczney użyć w napoju albo kąpaniu / trzeba przed tym ciało przeparaować y purgować? Abowiem kto pożyte y pomoc iakiego lekarstwa chce odnieść / trzeba niektore

Nie tylko wody, ale y tych rzeczy ktore sie znaydują przy wodzie zażywamy.

Wspaniałym
niekiedy
praparacy-
cy potrze-
bnie niż pi-
cie.

W Ciep-
łych woda
nie purgu-
je.

Niebezpie-
czna bez le-
karstw in-
nych woda.

rzeczy przed nim zachować / niektóre w nim / niektóre po-
nim. Wspaniałym bez pochyby jest prawda / że nie tri-
to skutek nie bywa / ale często dla nieuwolnienia ciała od-
złych wilgotności szkodliwe. Albowiem w Kapaniu moc
wody / długo się około ciała bawiąc / w nim topi / i takiekol-
wiek zardzie wilgotności / kiedy nie wyciszczone przedzi-
wte albo owe strone / albo też na miejscu rozżarza / rozpala / aż
czasem cuchnąć y gnić poczyna. O picciu także prawda jest /
iedno w tym trudność / jeśli dosyć natrym ta sama woda się
purgować / albo innego krom wody lekarstwa przed nią za-
żywać? Wbodziy których na lekarstwa nie staie / w cudzych
ziemiach tak czynią / wode piia / y nią się purgują. Krom w-
bogich / y panowie tam przyiechawszy / infey parparacy-
ani lekarstwa nie znają / iedno wode. Ktore używanie cho-
ciay czasem się nadaie / żaden iednak baczny nie ma bezpie-
czney się drogi pufcząc / y kiedy idzie o zdrowie skora swa sier-
mować / a zrelaszczą w walnych y wysokich / iakowa jest
woda / lekarstwach. Krom przyczyn ktore się w Rozdziale
czwartym przywiodły / y dla tego / żaden bowiem czystey
wody nie zwykł z plugastwem mieszać / y do zaśniecone-
go albo zaprzatnionego naczynia nowey rzeczy lać. Dla tegoż
w lekarstwach tego przestrzegamy / aby ie chorzy na czgo
brali. Druga / że woda nie zawsze do stolca / y choć iay do
stolca / iaka jest iey powinność / żaraz y do nerek y do pecherza
zwykła się obracać / tedy plugawe y niepotrzebne wilgotno-
ści popędzimy / w żyłach ie zawięzić / albo danna choroba
rozdrażnić / albo nowa gorzka wznieść może. Dla tego sie-
lum widział / ktorzy nieumaznie wodę żążywszy / z relgac i-
tas / y iakoby z zdrowiem do domu się wracali / ale przecie / ni
chorzy / ni zdrowi byli. A tak radzę / wprzód się purgować /
krowie według potrzeby iac / y infych lekarstw według cho-
roby żążyć / toż dopiero do wody przystać. Kzetnieś podo-
bno :

bnor J
gotno
dema /
Albo k
przed y
nie jest
tności
odstro
krom t
silić / r
Syrop
czym
To za
ści prz
szona
z nią m
konfekt
w piw

Kto

M
su żąży
przyno
dotus
powie
ny. W
tytu by
niac si

bnor Jesli purgacya y praparcacya wynosi y niszcy zle wilgotności / z ktorych choroba pochodzi / toć zażywszy lekarstwo domá / każdy z nich zdrow bydz moze / á ná coż do wody ? Albo kiedy nie pomogły domá / ná co ich znouu zażywać przed wodą ? Odpowiadam / że praparcacya y przygotowa nie iest dwoiakie / ábo wilgotności / ábo chorego. Wilgotności / kiedy grube w meatách wielkich zawiezie zcienczyć / odskrobać / podrobić / wywieść potrzeba. Chorego / kiedy krom tego członki w ktorych byly vmocnić / vmierdzić / posilić / naprawić. Pierwszy dokázac moze przez lekarstwa y Syropy: Drugi przez skutki tajemne wody / ábo tego / w czym ostatnia iest po vzywaniu inszych lekarstw nádzieia. To zawse chwale y rádzo / áby woda nayspierwey níj sie pusćci przez nerki y pecherz / raz y kílka przez kístki byla przepuszczone. Czego Doktorowie pospolicie dokazuia / miescaiac z nia mánne / syropet iaki purguacy / piguleczki / profet / konfekt / moczac Senes, reumbarbarum, ábo co takowego w piwie / wodzie / winie. zc.

ROZDZIAŁ X.

Ktory czas iest sposobny ná vzywanie Wody Družbáckiey y Leckowskiey.

MJedzy inszymi rzeczami / dla ktorych lekarstwa naylepsze czesto sie nie nadawaią / iest nieupatrowanie czasu zażywania ich: ábo wiem odmiány powietrza / ktore czas przynosi / y chorob / y zdrowia nabawiaia. Dla tego Zerosdotus w Egipcíe namniay chorob / y dlugi wiek ludzi bydz powieda / że zadney nie miewaią v siebie powietrza odmiány. V nas za odmiána powietrza / odmiána y kwié y appetitu bywa / skad wiecey zimie níj lecie iadamy / iakoby bro niac sie y zbrazac potámem / y silami ná ostrość powietrza

W Egipcíe dla czego zdrowo y dlugo zija.

est dla cz-
go n ielki
bywa na
wiosne.
W Przyby-
sui iesli Cie-
plice sko-
dlime.

Klimak: e-
ryki.

Przybył z
woli ludz-
kiej nastal.

y zimne. Zład y Rościel dla Izysego znieśienia Pości w alny
i żył na czas Wiosny / kiedy na nas takie odmiany powie-
teza / iako zimie nie napadają. Czas tedy może sie rozumiec
czworako / Rok / Część roku / Dni y Godziny. O dniach y
godzinach potym powiem. O Roku maia to mniemanie
niektorzy / że Cieplice co czwarty rok / to iest / w Przybyfu
mocswoie trąca / y na ten czas škodliwe bywają. Abowiem
powiedają / ma iakąś moc skryta niebo do tey liczby / ktora
pospolicie odmiany w rzeczach czyni: tak we czterech Nie-
dzielach białogłowi skie czyśczenia porusza / co czwarty dzien
kwartany wznieca. Toż powiedają / że co czwarty rok do
poronienia bieżmienne białogłowy przywodzi / spik al o
drzeń w dzewach / nie do kwiatu / ale tu korzeniowi obra-
ca / wody y Cieplice żaraja y psuje. Jako też rozumieją o lic-
bie siedm y dziewięć / kiedy w iakie roki przypada. Tamte
zowią Hemdomaticos, a te Enneaticos annos: Obadwā
coś złego y niebezpieśnego albo zdrowiu / albo w domostwiech
y majątności z sobą przynosie ludziom maia. Z ktorych Kli-
makteryki porobili / a nawiększy y wálny Klimakteryk sześć
dziesiąty y trzeci życia rok / bo w nim oboiā liczbā y siedm y
dziewięć sie schodzi / y zwięzuie. Zowią go Andracles, że
ludzki wiek y istote łamie y niszczy. Zaprawdę w rzeczach
przyrodzonych y rokach przyznać to potrzeba / że iest coś ta-
jemnego w nich y cudownego. Zład y o wrodzaiach to przy-
rowie y starych było: Annus fert non ager. Jednakże
Przybył z dobrej woli ludzkiej nastal / y rozrachowania dni
y godzin w Roku od Augusta Cesarza Rzymskiego / nie ma
nic do przyrodzonych rzeczy. Każdy bowiem Rok ma w
sobie dni 365. y godzin 6. y minut ięszce coś / tyle bowiem
bierze czasu słońce w obieżeniu okregu swego. Te godziny 6.
zbywały od każdego Roku. Żeby nie myliły rachunku y po-
czatku w Roku / złożyli ludzie czterech lat godziny w łupę /

w 24. y uczynili dzień upelny / Który dzień w czwartym roku
 dołładnia w miesiąc Lutego / y zowią ten Rok Przybyścin /
 bo w nim dzień przybywa / z godzin złożony infych Roku w.
 Ze bywaia y kilka minut okolo ich rachunku / wielkie powie-
 ślanie sie uczynilo miedzy wielkimi ludzmi / reformacya Ka-
 lendarza / i. c. Mowia tedy / Kiedzyby miał co Przybyś na wo-
 dy Cieplizne / miałby y na infie wody / zezodla / rzeki / miałby
 y na lekarstwa pitrguiace / na zboze / wrodzaje / w których ia-
 ko widzimy odmiana sie żadna nie dzieie. Toż o białychgło-
 wach rozumieć / y o infych rzeczach / Ktore na kształt baśni
 prostacy wymysli. To o Przybyśku powiedziamy / zaś
 o częściach Roku / pewna to iest / że Wiosna naylepsza iest
 y nayszdrowsza na używanie lekarstw wśelakich. Dla wod
 Druzbickiey y Leckowskiey naylepsze Lato iest / to iest / Czer-
 wiec / Lipiec / Sierpień / y Czwartym z początku Jesienney
 Miesiac Wrzesień. Leza bowiem obie w gorach / gdzie
 czeste odmiany y niepogody / zimna zstawnie lezacych
 śniegow na Tatrach / niebo nierychło ogrzewaie tameczne
 nateysca iest. Ciąla też w infy czas od zimna ściśle sa. Jesli
 w izbie kąpanie kto chce odprawować / może z wody Dru-
 zbickiey tego dołżać / bo mocy swoiey nie traci / tak na
 Wiosne iako y na Jesien / pić iednak żadnych infych czasow
 Krom miánowanych miesiecy / bezpiecme nie moze. Dru-
 zbickiey / dla zyl od zimna ściślych : Leckowskiey / bo mocy
 iej niepogody y dżdze odeymuia y wśczerbiaia. Co sie przy-
 daie wodom / Ktore niedaleko od wierzchu ziemi wynikaia.
 Seneca 3. quæst : nat : cap : 7 pisze / iż dżdze dzieście łoci w
 ziemiie wchodzi. Co gdy tak iest / Woda ta nie głęboko y
 pod gora leżac / miesiac sie / y z dżdżowa y ściekająca z gory
 woda na Wiosne y Jesien / Kiedy dżdze naysześie / moze.

Przybyś nie
 me omie-
 ma.

Lato nay-
 lepsze i
 Druzbaky
 Leckowa.

ROZDZIAŁ XI.

Iako Wode nayzdrowiey pić, ciepła czy zimna?

*Człowiek
tylko y grze-
ie y chłodzi
swoje na-
poje.*

*Annal:
lib: 13.*

*Krom ie-
dzenia pi-
cienia z dro-
we.*

Człowiek ieden tylko jest / który napoiom raz ciepłych / drugi raz zimnych / czasem dla zdrowia / czasem dla deli-
cyey / czasem dla oboygá záżywa : inſe bydletá takimi ſie kon-
tentuiá / iákich nátura ich potrzebuie. Dla ochłodzenia lo-
chow / piwnic / ſtudzien ſuka ; lody / ſniegi / iákoby kánikuly
y goráca przetrwały / wymyſla. Który ſpoſob chłodzenia
éniegámi nálaſz Nero / napoy w ſlányim naczyńiu w ſniegu
zákopuiáz / zwáli to Decoctam Neronis. Ale y gorące nie
w mnieyſzym wżywániu były / dla tego ná bankietách ſlugi
miéwáli / z których iedni goracemi / drudzy zimnemi napoiá-
mi goſcie częſtowáli. Nero w gorácej wodzie truciźne roz-
puſciwſzy / zádal brátu ſwemu Britannico , iáko Tacitus
ſwiádeczy. Takie gorące picia iuż wſtály / zimne iáko náturze
y prágnienia wgaſzeniu ſpoſobnieyſze trwáia ; które od potrze-
by iuż teſ ná nierzád y zbytek wyſſły. Nie gámi ſie napoy zi-
mny / iáko zdrowym zdrowſzy / y którego wedlug gorácoſci
wnetrzney y prágnienia miary wolno záżyć. Ná to między
potráwámi / w który czas prágnienie ſłuſnie chłodnego na-
poiu potrzebuie / y dla tego w ten czas nayprzedzey náſtepuie /
y żoládkowi pokármámi zágrzanemu / y wzmocnionemu / ſko-
dzić nie moſze. Krom iedzenia picie tak ieſt niezdrowe / że
Hippocrates noene prágnienie zábywáć ſnem káże : Qui no-
ctu bibere appetunt , iſs admodum ſicientibus ſi ſuper-
dormierint bonum. O picciu tedy czym y hoynym / iáko
wody Ciepliczne piáia / ieſt wielká trudnoſć ; iáko zdrowiey
iá pić / ciepło czy zimno ? Poſpolitey zwyčaj ieſt / wode tá-
kú pić / iákú ieſt ſámá w ſwym ſrzodle. W Károligbácie
wrzáca / iákú wyniká / práwie párzac ſie piá. W Egrze /

w Rzy

*w Rzy
widzia
wody
oddalir
y iakob
subtelm
ſych cz
drodze
nych y
dy / ále
w Mle
plicámi
żeby nie
nad dw
zimney
ſtrwá na
wodzie
wniſć.
wilgot
że lepiey
nie tylk
cieple y
ey / czeg
odecia /
Niech k
zych / ál
ſuc : y t
ſyc z roz
iáko w g
hácie ple
á de wni
3yt go ſi*

w Rzymie à Ponte molle, v grzodła zimna i takom y indziej
 widział. Największy do zwyczajtu ten pochop maia że moc
 wody zda się zmiać grzaniem. Jako oczywiście v zna trąca /
 oddalawszy wodę od grzodła / ktorą nie tak już sięczy ię iężył /
 y iakoby kwałt traci. Nie zimawiać się o tym będzie / jeśli tak
 subtelny / v przedko zmiać się smak / osłoi się w żołądku / dals-
 szych członków dojdzie; czy iako od grzodła oddalony / tak w
 drodze y gardzieli ięże zmienie? Tom v Authorow god-
 nych y wielkich czytał / z których żaden nie kaze pić zimney wo-
 dy / ale grzanej / y ciepła. Medycy Włoscy / nardoskonalszy
 w Medyckiej nauce / między tak rozlicznemi wodami y Cie-
 plicami mieścić / bronia tego bário / y wca iako ię grzać /
 żeby nie traciła mocy / in duplici vase, kłasię pić / wyżej
 nad dwa funty; to iest / nad kwarę zdrowemu żołądkowi
 zimney wody pić nie kaza. Skład zwyczaj rączy od pospol-
 stwa nastaje / które to woli czynić co mu lubo / iako y ię w
 wodzie / ledwo po obiedzie z bruchem pełnym do wody
 wnieść. Niepochybna y to: Riedy obstrukcy znieść / grube
 wilgotności zciencyć / wymieść z żył / y otworzyć potrzebą /
 że lepiej to ciepła niż zimna woda sprawuje; dla tegoż trunki
 nie tylko w chorobach / ale y w prezerwacy / choć sęuple /
 ciepłe y grzane pić kaza / po nich dla pospieszenia operacy-
 ey / czego ciepłego się napić / po zimnych morzyska / wiatry /
 odcia / cknienie / bole / y inie następujące wady widujemy.
 Niech kto chce przebież Authorow / tak starych iako y świe-
 żych / ale osobliwie niech czyta Galeną de cibis bonis & malis:
 luc: y tam co ją skłoda z zimnych trunków rościć. Wnie do-
 szyć z rozumem / nie z gminem trzymać / y to powiedzieć / że
 iako w gorączkach przechładzaia choć ciepłe syropki / tak choć
 nać / pley kto wodę Łeckowską pić będzie / toż po nię dozna-
 a de wnie y beshieczniew niż ten ktorą ię z mmo pnie / y w ię
 żył go sięczy. A w moc z beczi udnies się niż z siąse / ledna-

Żaden Au-
 tor wielki
 zimney wo-
 dy nie po-
 zwala.

Nadkwar-
 te zimney
 wody pić się
 nie gózi.

Łowo

Zimney
wody na-
poy pozwo-
lic może,
ale z kon-
dicyami.

Łowo przecie vpoi / tak grzane iako y ciepłe. Jednak żeby
łzeyfzy był grzech idacym za pospółstwem / v żadza stroia / żi-
mney wody napoy bezpiecznie pozwolić się nie może / iedno
1. Wedni naygorętsze. 2. Pracowitym / y ktorzy wnetrze
mąia iakoby vhartowane; nie tym / ktorzy proznowaniem /
abo na łozku / niewiele chodząc / wielk trawia. 3. Żoładka
dobrego / strawnego / nie bolewiącego. 4. Dłuższy czas
na wypicie zimny niż ciepły naznaczając / y godzin w picciu
przedłużając / nie oraz mu gwałt czyniac. 5. Przed picciem
zięść / abo łożactwo kłtka / abo morskie ogrzewająca y v-
twardzająca żoladek. Bo inaczej / Plurimum atq; repen-
te euacuare vel replere, calefacere vel refrigerare, siue
quouis alio modo mouere corpus periculosum, quoni-
am omne nimium est naturæ inimicum; sed quod pau-
latim fit tutum est, cum aliâs, cum cum ab altero ad alte-
rum fit transitus. Hippocr. 2. Aph. 51.

ROZDZIAŁ XII.

Idko pić wodę, z nią sprawnować się trzeba.

Pić iako
wode.

Ciepła.

Cukrowa-
na.

Rawoli y
spoczywa-
iac.

PRzysposobimfzy y przygotowanfzy ciało iako przynależ-
ży do wody / w używaniu iey kłtka przestroż zachować
potrzebą. 1. Nie pić iey ani letniej / ani zimney : bo ta
obraża żoladek / wżely nie wchodzi / tamtą womit czyni / o-
brzydliwość / ale ia trzeba pić ciepło. Dla czego mieć flaszę /
w którą wlałfzy iey zastrzobować / wstawić na panewkę w
drugą wodę / y tak grzać. 2. Kląć do niej cukru / bo ta-
ka dla słodyczy chcimie y matrobą y inſze członki ciągną / y
do nerek y pecherza obracają : iako przeciwnym sposobem do-
znafy / włożymfzy do niej soli / z którą wnet ia obmierzimfzy
sobie / do kłtka y stolcow obroca. 3. Pić ia nie wśkok / ani
gwałtem / to iest / iednym tchem / ale powoley / aby się nie

mordu,

morduiac/ y pot z ciała nie rzucal/ y żołądek do miaryto raz
 wielkŝy powoley ŝie zuczal/ y ŝpeŝabial. Abowiem zrazu
 przebrany/ zmieŝć potym y mnieŝŝego napoiu nie moŝe. Jako
 poŝpolicie wiuiemy na bankietach/ kiedy ŝie zalałŝy kto
 gwałtem/ y zaraŝiłŝy winem/ potym ŝobie y niewielki na-
 poy onegoŝ winą zbrzydza. Dla tegoŝ iako Laërtius piŝe/
 Anacharŝes Philozoph Tatarzyn/ przyŝełŝy do Grecyey/
 dziwował ŝie temu zwyŝaiowi/ ŝe na bieŝiadach zrazu po-
 woley/ y kieliskami piiał/ naitadŝy ŝie/choć pełniłŝy był żo-
 ładek/ ŝlenicami coraz wielkŝymi pełnili/ y dłuŝey ŝobie do-
 ŝiadali. Skąd wedlug miary y wielkoŝci wody/ zoŝtawiaia
 4. Trzeba wodę pić raz tylko na dzień/
 rano/ naczgo; nie iako niektorzy czynia/ po obiedzie/ drudzy
 y idac ŝpać. Abowiem tego potrzeba/ aby woda przed po-
 karmem wyŝła/ dla czterech przyŝczyn. Jedną/ ŝe z nim zmie-
 ŝana/ traci y gubi moc y ŝkutek ŝwoy. Druga/ ŝe zoŝtawia-
 iac/ y dłuŝey ŝie bawiac w ciele/ do puchliny wŝywaiacego
 przyŝpoŝabia. Trzecia/ ieŝli ochotna ieŝt/ y do wyŝcia ŝkoni-
 na/ pokarm poćiaga za ŝobą. Czwarta/ ŝe wilgotnoŝci grub-
 ŝe y leniŝŝe na oŝtátku/ y po niej ŝie ruŝiaia/choć ŝama wy-
 płynie/ przy pokarmie ŝie oŝtawiaia. Dla tegoŝ Medycy zo-
 ŝtawia na to godzin namniey pieć. Bo chociaŝ woda nie
 zwykła 4. godzinami aŝ w pulnocy/ y we dwudzieŝciu godzinach
 odchodzić/ w piaci iedną godzin z żołądka wyŝełŝy/ w nim
 pokarmowi nie przeŝkadziać/ z inŝŝych mieyŝc moŝe pomo-
 ley wynieŝć. Odchodzenia ieŝy maia probe/ kiedy hoyno wry-
 na odchodzi/ nad to/ kiedy bialeŝy ŝarby nabywa: bo kiedy
 wody iuŝ niewiele/ wryna ŝie teŝ wraca do pierwŝey ŝarby.
 A tak naydaley drugiego dnia/ gdiŝeby nie miała teŝ probe
 woda/ albo teŝ ŝtolcem nie odchodziła/ trzeba albo ieŝy czyn

Raz nie
 dzień.

Chodzić po
niey.
Obiad skro-
mny mieć.

5. pomoc/ albo zaniechać. 5. przestroga jest: Po wypiciu wody nie siedzieć/ ale się przechodzić. 6. Niektorzy kładą/ kapo wieszając/ hoyniey na obiad iść. Co może tym szu- żyć/ ktorzy nawykli raz na dzień iadać/ y bez wieszcey się obchodzić: inšym lepiej na obiad szupley iść. Albowiem żoladek od wody osłabiony y rozdety/ na ten czas nie może być tak sposobny do obicia y trawienia pokarmow. W wieczor zaś przychodzi ku sobie/ y ten nadchodzący spo- sobi go do trawienia. Wieszca iednak ranna być ma. 7. Tego dnia ktoręgo się piie woda/ zaniechać kąpania/ ani przeciwnymi operacyami rozrywać naturę/ kąpanie bo- wiem na wierzch ciągnie/ napoy wryna albo stolcy odcho- dzi. 8. Zaczawszy dzień wedle dnia pić/ nie iako niektorzy przerywają/ dzień się kąpać albo pocac/ drugi dzień pić/ y tak się sprawnia z naturą iako niektorzy z koniem/ ostro- gami go bodząc/ y cugle wściągając. Albowiem iako na- tura pocnie odbywać wodę/ nie tylko iey operacyey nie trzeba przerywać/ owszem pomagać codziennym pićiem.

Tego dnia
się nie ka-
pąć.

Dzień po-
dla dnia
pić.

ROZDZIAŁ VII.

*Iak wysoka ma być miara, y wiele dni pić po-
treba Wode?*

A Te oboie rzeczy potrzeba Medykowi według natury każdego y przyrodzenia miarkować/ iednak w pospoli- tej mierze/ że y nie wszyscy się zgadzają/ y zwyczaj miesta y wody osobny bywa/ dla tego y ia osobne temu pytanie da- ie. Starzy takowych wód bardzo niemało wypić dawali/ iako czytamy/ że się skora wzdela/ y pierścionki na pal- cach okryła. Chcieli bowiem żeby nie tylko stolcy/ wryna/ ale y zylami namnięyszymi/ y skora przechodziła. Teraz ten zwyczaj iako niebezpieczny wstał/ mniey też daia/ y inaczey

Starzy piła-
li wodę. aż
się skora
wzdela.

!

w pićiu

wypiciu
zy kłada/
tym flu-
terzey sie
bowiem
nie moze
ow. W
acy spo-
ydz ma-
mia/ ani
anie bo-
odcho-
iektorzy
n piac/
/ ostro-
iako na-
cyey nie
ciem.

o-

natury
pospoli-
mieysca
nie da-
dawa-
na pal-
oryna/
raz ten
inaczej
w picciu

wypiciu postepuia. Niektorzy zaczynaja od stromney miary/
do dwu kieliskow/ to jest/ pulkwart / w ktorey postepuia
po pulkwarciu co dzien przyczyniajac/ az doydą do garncá/
abo wiecey/ ile zmiesć natura moze/ potym znówu po pul-
kwarciu wymuia/ az w zad do naypierwszey miary przyida/
to jest do pulkwarcia/ y w niej stana. Drugzy inaczej/ zaczy-
naja wode pic od niemaley miary/ na przyklad/ zaraz od
dwu kwart y wiecey/ tak dlugo do gory idac y postepuiac/
poki nie dociagna do tylo dwoiey miary. Ta przyklad/ kto-
rzy zaczynaja od dwu kwart/ pija az do garncá/ od niego sie
wracaja do dwu kwart: ktorzy od trzech kwart/ pija az do
seści/ od nich takze do trzech sie wracaja/ y w nich koncza.
Drugzy zas inaczej/ przyshedzy do naywyszey miary/ w
niej sie trzymaja dni cztery abo piec/ potym w zad ida/ po-
malu wymuiac y znizajac. A tak ci wszyscy zwykli sie bawic
na picciu wody/ dni czasem dziewiec/ czasem trzynascie/ y pie-
tnascie. Inzy naostattek tak czynia/ zazywajac Cieplicznych
wod goracych/ pija ie w wielkiej zamphe mierze/ dla tego
aby z ciela przez wychodzily/ y same sie iakoby wypychaly/
w ktory czas chronic sie kaza snu/ y slusnie/ bo ten purga-
cy zwykl zatrzymywac. Ktorzy zas pija wody chlodzace/
iakowe sa Acidula, to jest/ kwasne wody/ kiedy ie dla prze-
czyszczenia y purgacyey biora/ zazywaja ich w wielkiej
mierze iako y wod goracych/ y po picciu takze sie snu chro-
nia. Kiedy ich dla utwierdzenia wnatrza/ abo odmienienia
y wgaszenia zapalu y goracosci wnetrzney zazywaja/ trwa-
ja w nich dluzey/ ale miara naywysza maia/ iedne tylko
kwarte. Ta jest nauka pospolita o roznym Cieplicach. Wo-
dy Leckowskiej/ ktorz osobliwie w picciu chwale/ wedlug
kazdego natury y tymi sposobami zazywaja/ y kiedy przy-
dzie potrzeba/ obie wodzie sprzac/ y Druzbacka y Leckow-
ska/ iako w tych/ ktorzych we wnatr trzeba wychlodzic/ a

Rozmaite
sposoby pi-
cia wod.

Na prze-
miary za-
zywanie
wody Le-
ckowskiej
y Druzbá-
ckiej.

po wierzchu rozgrzać / abo podągać w nogach / abo puchli-
 ne znieść / we dwoie przemiłam. Wode pić także Leckowską
 pięć dni tyłoz / abo siedm dni w Druzbäckiey się kąpać / zno-
 wu Leckowską pić / y znowu się kąpać / y potrzeć abo pić
 y kąpać się / abo samym pićiem / abo samym kąpaniem zamy-
 knać. Albowiem długo się bawiąc lekárstwá potężnego miá-
 ra / zwykły álterácye przypadać / y nátura ná długość nie
 trwała zwykła wnet wstawać. Często też iednym gwałtem
 y rázem choroba odeyść nie może / lepiej ją łamać / rozdzie-
 liwszy ná nie swoje sturmy. Náostáték takim sposobem
 ciało się potężniey y przez wierzch y zewnatrz przemyuie /
 kiedy bez przestánku raz pićie co grubszego z niego dołem wy-
 rzywa / drugi raz kąpanie co cienszego skóra wyciąga / y iedno
 drugiemu iakoby gáli; Wánna porusza y topi / pićie to zaś
 czyści y wywodzi: napoy iednym humorem od żył y skory
 zástępuje / wánna drugie w żyłach y pod skórą niszczy y wy-
 trąca. Skąd zrozumieć się może / iako iest rzecz pożyte-
 czna tedno z drugim łączyc / ile może bydy pićie z kąpaniem /
 y dla czego dundzy kąpać się tylko / á nie pić wody / nie wiel-
 ki pożytek odnoży. Albo iесли pićia wody nie może się dla iá-
 kiey przyczyny komu pozwolić / iako do wánny samey po-
 trzeba porządnie sporządzić chorego. Co nie może bydy tak
 snadnie dla wpystkich / iak osobno každemu od madrego Do-
 ktorá opisano / iako y to komu pożytecznie wespół pić y ka-
 pać się / komu tylko kąpać: miásto pićia wody czego zaży-
 wać: y czyli iedney wody dla pićia y wánny / czy różney / in-
 šey w kąpaniu / inšey w napoiu zażywać / abo inša pić ná
 początku / inša kończyć. Porządek tedy pićia / ktoreg w Wo-
 dzie Leckowskiey zażywam / w tey tabliczce iest wyrażony:
 ktorey może y do siedmi dni y daley pociągnąć / tu w pią-
 ciu dniach kwáterkami odmierzając wodę iako w niey po-
 stepować się wklázuie. Wolno obráć sobie więkša y mniey

śa miá-

dla tego
 amo ka-
 ánie nie-
 wiele po-
 maga.

śa miá
 w pićie

Dnia

P

PR
 dr

tości
 abom
 zdradz
 się zán
 y tych
 trzech
 częście
 cáiac s
 zwykły
 chodzą
 śa / ab
 chodzą
 nic / á
 stwa /
 y pier
 iey por
 cum A

sta miare / według tego / iako ktory w tym ziemie / to jest /
w picciu moze bydz cwiezyszy.

Dnia	$\left\{ \begin{matrix} 1 \\ 2 \\ 3 \\ 4 \\ 5 \end{matrix} \right\}$	pic kwaterek	$\left\{ \begin{matrix} 11 \\ 15 \\ 21 \\ 25 \\ 19 \end{matrix} \right\}$	powtore	$\left\{ \begin{matrix} 15 \\ 21 \\ 27 \\ 33 \\ 25 \end{matrix} \right\}$	potrzebie	$\left\{ \begin{matrix} 21 \\ 31 \\ 41 \\ 31 \\ 15 \end{matrix} \right\}$
------	--	--------------	---	---------	---	-----------	---

ROZDZIAŁ XIV.

*Przypadkom, ktore przypadai puiac wode, iako
zabiegac.*

PRzypadkow / ktorych sie kazdy plocho / y bez rady ma-
drego Doktorá zazywaiac / nabawic moze / dla rozma-
tości natury y komplexyey / wyliczyć y zgadnac nie lácno:
abowiem vsnosć y smialosć lubo raz dwa posluzy / czesciey
zdradza y osukiwa. A tak nabespieczniey sobie nie vsac / ale
sie zawsze do rady madych Doktorow wcielac. Ale choćaiy
y tych na świecie nawiecey / o dobrego iednak trudno / y na
trzech rzeczach naypotrzebnieyszych pospolicie sie ludzie na-
czesciey mela: na Jenie / Przypacieli / y Doktorze. Ale wra-
caiac sie do rzeczy / cztery pospolicie przypadki w picciu wody
zwykly przypadac: abo ze woda nie odchodzi: abo choc od-
chodzi / zoladek y zymot puszy y odyma: abo womity poru-
sza / abo naostatet bol glowy wznieca. Jesli woda nie od-
chodzi / abo iey nic nie odchodzi / abo malo odchodzi: Jesli
nic / a iuz ze trzy dni wyslo / inszego na to nie masz lekar-
stwa / iedno od niey przestac. Jesli odchodzi ale nie wysytka /
y pierwszego y drugiego dnia tym sie trwozyć nie trzeba / ale
iey pomagac Krysterami / Piguleczkami z Aloe / de Hiera-
cum A garico, przydawshy granum iedno abo dwoie Elá-

Cztery przy-
padki wo-
dypicia przy-
padai.

Ze nie od-
chodzi.

Puśy y ody-
ma.

Womity
wymieca.

teryey/ abo przed nią wypić lyżek dwie abo trzy Sirupi rosa-
ti solutiui, Fermelij solutiui, Mianny ze czterey lory / abo
wzełek namoczymy z Reubarbarum y Senesli/ przed nią
kielisek tey infuzy wypić/ zgola iako komu Medyk według
nauky tego da informacya. Jesli zaś woda puśy y odyma/
z czego przychodzi bole/ kolki/ morzyska/ duszność/ smarować
żoładek y żywot olekiem muskatowym/ tucianym/ ramien-
kowym : nosić założyć ciepła / abo co takowego : Zgryść
anyfku / abo kopru Włoskiego na cukrze / kłaczkow kłtka /
diaspoliticum, diarrodon abbatis, aromatici rosati, abo
tej przed woda wziąć lyżke Oximellitis scillitici. Na toż
najlepiej y napożyteczniejszy są krystery. Jednak iesliby dłu-
go kto miał wode pić do kilkunastu dni / y często ten przypa-
dek nādchodzil/ y za tymi rzeczami sie nie śmierzył/ lepiey y be-
spieczniej wodzie dać pokoy/ by zaś nie wpadł do czego wia-
try prowadza/ w słabość wnetrza/ w szcżawke / rzyganie /
strate appetytu/ obrzydliwość/ abo za dobywaniem sie wia-
trow na dol/ a nie odchodem/ przepuknienie iakie. Wo-
mity zaś kiedyby przypadły/ trzeba sobie z nimi ostrożnie po-
czynać : abowiem woda to ma / że nie tylko stolcy y wryna /
(ktoredy zwykła odchodzić) ale y pluciem / y womitami / z
ciała zle wilgotności wywodzi. Jesli tedy womity sie trā-
fia na początku picia / y lācno odchodzi / hānować ich nie
trzeba/ y owšem niech do trzech dni y czterech trwāia. Wo-
mity bowiem z glebia y z dołu/ iako z iakiey studnie dobywāc
ciepłych y złych wilgotności zwykły / z ktorych kāmienie w
nerkach/ abo pecherzu sie rodza/ z ktorych podagry y kolki sie
mnoza : nād to krze zāczynāiacey zabiegāia/ żoładek nalepiey
y z gruntu wyzysciāia. Tylko w tey mierze trzeba stānāc
wody/ w ktorey womity przyśly/ ani na dol/ ani na gore nie
postepuiae. Nāprzykład / iesli w siódmej abo osney kwā-
terce/ siedm abo osm kwaterek pić dni trzy / cztery / nie bro-

niac wo

niac r
dluzje
porzu
czyć i
sie wr
przyp
zda ru
miary
ści wo
poćia
takieg
picia
wodn
dy/ po
gwon
ly na d
goz na

lak

N
nie
pānie
wodzi
Ab
pās; ta
dy w
neum.
mocy
a częs
około i

niac womitom. Jesli by dluzey trwały / a miał kto ieszce dluzey pić wodę / żeby nie osłabiał żołądek / y wodę / y womity porzucić. Jesli pierwcy womity stana niż dni wody / konczyć ją według opisaney miary / albo postępując do góry / albo się wracać / y wzmieszając kwaterek. Jesli zaś womity przypadną nie na początku picia / kiedy się zwykły iako z gniazda ruszać wilgotności / ale przyda późno / kiedy do wysokiej miary picia pacjent przyszedł; znak jest / że z ciężaru y wielkości wody przychodzi / y w ten czas z żołądką do kłosek na dół pociągając wodę do stolcom trzeba / wziąćszy przed wodą co takiego / coby iey drogie torowało. Czwarty przypadek w picciu bywa / ból / y o ciężłość głowy / z dymow y waporow wodnych. Temu zabiegając płokaniem róst prostey zimney wody / po wypiciu rzywaniem albo konfektu różanego / albo piętrowego: aby iako pokrywką przytłumiły się / y zawierają na dole dymy / a zimna zaś odganiały od głowy. Dla tegoż na ten czas spania się bardzo strzedz potrzeba.

Bole głowy.

ROZDZIAŁ XV.

Iako się z kąpaniem w wodach Cieplicznych sprawnąć potrzeba.

NJeżeli kto do kąpania przystąpi / co przed nim ma czynić / nauczęm; teraz o kąpaniu samym mówić będzie. Kąpanie zaś trojaki jest: Albo kiedy kto ieden tylko członek w wodzie kąpie / iako rękę / nogę; zowią to Medycy Lotionē. Albo kiedy połowice się w wodę spuszcza / na przykład / po pas; takie kąpanie zowią Infessum, Semicupium. Albo kiedy wszytek się w wodzie krom głowy zamacza / to zowią Balneum. Pierwszego sposobu kąpania członek ieden osobno moczyc w wodach Cieplicznych / nie bywa rzecz zwyczajna / a często jest niepożyteczna / y niebezpieczna. Albowiem kiedy około iednego tylko członka woda się bawi / w nim wilgotno-

Kąpanie trojaki.

Kąpać ieden członek bardzo wadliwie.

ści się

ści się / mieśa / y często się trafia / że inie członki pogumwisy
to / swoje niedostatk y plugaństwa do onego członka spuszcza-
ia / skąd albo leczyć się mu samemu osobno nie daia / albo do
większego z tego go przyprowadia. Lepiej tedy y chore y zdro-
we członki wespół zamoczyć. Ale y takie kąpanie kiedy z
prostej wody nieszkodne bywa / iako kąpanie nog dla snu /
dla zatrzymania krwi gwałtem z nosa plynacej. Wtore-
go sposobu żązywają osobliwie w osłabiałych / kiedy się o ko-
go boia / aby zupełnie w wannie siedząc / sił nie stracił / żą-
zywają y osobną na bole nog / kłosek / ozieblość łona / żązywają
i / także na zapalenie nerw / ale prostej wody / z ktorej ducie
to jest / strumień na nerki spuszczaia. Nayskuteczniejszy jest
sposób trzeci zanurzyć się w wodzie po szyje. Lecz y w tym
y w wtorym sposobie ieszcze dwoiako zwykli wody żązy-
wać / albo zimney / albo ciepley. Ciepliczney wody zimno
żązywają pospolicie / w zwyczajiu nie mają. We Włoszech
jednak są pewne Cieplice / ktorych białegłowy zimno żązy-
wają / ktore nieplodne są / chcąc się nimi sposobieć do plodu.
Żązywali takich y starzy na znieśienie choroby / ktora zwano
Elephantiasin, y kładli się kąpać w zimnych cieplicach / lub
śiarczystych / lub słonych / lub halonowatych. Pospolicie
jednak y tych y innych Cieplic zwykli żązywają ciepło / w kto-
rych kąpać się te trzeba mieć przestrogi. 1. Z strony mie-
scia: ktore obrac sobie do kąpania ciche / ktorego by ani wiatr /
ani deszcz / ani żadna niepogoda niedochodziła. Bo gdzieby
to w namiocie / pod brogiem / albo w hałasie z chrostu wple-
cionym było / y głowie wiatr z kurywa zawadzi / y wycho-
dząc z rozparzonym ciałem / pacjent przyść przez ledą ozie-
bienie ogorazłe może. 2. Nie wchodzić do niej z peł-
nym brzuchem / albo rychło po obiedzie / ale rano godzinie na-
dzien / po rannym obiedzie / w godzinie sześć y daley. Ta też
ma być przestroga / aby obiad był zawże siezupleyszy niż

Zimno się
kąpać na
co pomo-
cno.

Przestrogi
w kąpa-
niu.
Mieysce.

Czego wcho-
dzić.

wieczes

wieczes
fytie za
4. Zab
wanną
wchod
geran
sliżol
głowe
ciaśna
dzie spo
nia y m
rozmai
nich ka
Co toż
ckiej si
mają pe
skorą d
dza / br
iedno c
prostej
czney n
ieszcze
wysiad
mo go
aby co
chodzą
piaciu

Dm

wieczera. 3. Nie trzeba zagnia wszystkiego sie w niey do
 hyie zanurzyć / ale im daley tym glebiey na dol sie spuszczać.
 4. Zabięgać alteracyey tych czlonkow / ktorymby mogła
 wanna skodzić. Jako iesli nerki są gorace / smarować ie
 wchodzac do wanny / Vngueto Rosato, Comitissa, Refri-
 gerante Galeni. Jesli watroba / Vngueto Santallino. Jez-
 szizoladet słaby / kłascć nan Ceratum Masticinū. Naostatet
 glowe dla dymow y pary bindalikiem wiazac / kładac na nie
 ciastna iaka y lekka plocienna amulezke; siedziec w wo-
 dzie spokojnie / zeby sie nie porusząly dymy. 5. Czas siedze-
 nia y miarą / abo iest we dniach abo w godzinach. We dniach
 rozmaita. Kiedy są cieplice potezne y gorace / dosyc sie w
 nich kąpacć dni 15. Kiedy mierne dni 20. Kiedy słabe dni 30.
 Co toż wezyni chocć kto z przerywaniem w wodzie Druzbą-
 ckiey sie kąpie / a Leckowską piie. W godzinach zaś nie
 mają pewney miary / tylko ta / tak dlugo siedziec / potki sie
 skora dobrze nie zaczęwieni / y sierotki sie na nie nie wyda-
 dza / brzuszca y palcow reku y nog nie pomarszcza / abo wiem
 iedno ciało przedzey sie zagrzewa / drugie pozniey. W wodzie
 prostej moze y piec godzin wysiadac bez szkody. W Ciepli-
 czney nad trzy godziny siedziec / dluzey żaden nie radzi / y to
 ieszcze mniey po obiedzie. Zkad bārzo zły iest ow zwyczaj /
 wysiadac w wannie godzin sto / abo pultorasta. Bo y dar-
 mo godzinami chorobe miarkować / y sila ich iest / ktorzy
 aby co wskok te miare wysiedzieli / prawie z waniem nie wy-
 chodza. Ja dwa razy na dzien kąpacć sie ordinuie / abo po
 piaciū dni / abo po siedmi. Kiedy po piaciū.

Nie o raz
 sie narzac.
 Bronie
 członki kto-
 rymby w an-
 na skodzić
 mogła.

Dlugo w
 wannie sie
 dziec.

Dnia	$\left\{ \begin{array}{l} 1 \\ 2 \\ 3 \\ 4 \\ 5 \end{array} \right\}$	y rano y wieczor	$\left\{ \begin{array}{l} \text{iedne} \\ \text{pultory} \\ \text{dwie} \\ \text{pultory} \\ \text{iedne} \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{godzina.} \end{array} \right\}$

Kiedy po siedmi.

Dnia	{ 1 }	rano y wieczor	{ jedne }	godziny
	{ 2 }		{ pultory }	
	{ 3 }		{ dwie }	
	{ 4 }		{ dwie }	
	{ 5 }		{ dwie }	
	{ 6 }		{ pultory }	
	{ 7 }		{ jedne }	

wyszedłszy z
wanny po-
ciąć się.

Te oboie miary miarkować natura każdego y choroby. Albo-
wiem jeśli jest kto na wnetrzu zdrowy / a choroba bierzey
w stawach / pacierzach / żyłach / muskulach / y powierzchnie
zaśiadła / wiecey y dłużej się mu kąpać potrzeba / niż pić wo-
de. Jeśli przeciwnym sposobem zdrow kto jest po wierzchu /
chory wewnątrz / mnieysza miara obeyść się może. 6. Po
wyszeiu z wanny / pot jeśli może bydz przywabić. Kiedy mi-
nie ani obiadu / ani wieczerey nie ieść / aż debrze ostydnąwszy.

ROZDZIAŁ XVI.

Iako się sprawować po zżywaniu wod?

We 40.
dni y po-
żniej po-
prawy z
wody v-
znąć.

I Maczey nie godzi / jedno iako w samych wodach : Albo-
wiem moc wody zawzieta w ciało / aby się ostala / y co
sprawila / czekać trzeba / y nie przestadzać iey. Skutek bo-
wiem swoy czasem nie wydaie aż w 40. dni / czasem w pul-
trzećcia Miesiaca. Było to / że niektorzy zprzykrzywszy so-
bie / y poturbowawszy się używaniem wody / iakoby wzgár-
da iey y porzuceniem / odiechawszy / dziwnych potym effe-
ktow na sobie / y poprawy zdrowia uznali : Co nabierzey za-
wisło na życiu potym porzadnym. Dziwna to / iako wysz-
kie inne bydletá za żadza idac / w napoiach y poarmach ro-

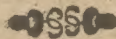
zuminie

sumnie sie sprawnia: czlowiek sam rozum mając / pomina
 wszy go / za żadza sie puszcza. Pytano iednego / czego by miał
 kto żążyć / aby zdrowo y długo żył: Odpowiedział: Żyć
 tak iako bestye. Skład y nie iść co sie chce / y tego czego po-
 zwoli Medyk / tyle ile potrzeba / gdyż sie nie biesiedzie / ani
 rośkošom na ten czas / ale zdrowiu y lekarstwowom chory ode-
 daje. Im pokarm nalepiey karmi / tym go ma bydz mniej.
 Bo czego bedzie o małe / nie opiera sie żołądkowi / y do stras-
 wienia powolniejszy jest / y co rychley sie strawi / mniej plu-
 gastw zostawie. Miara bedzie / kiedy nie ociejele po iedze-
 niu ani ciało / ani żołądek: piśać / chodzić / tak iako przed ie-
 dzeniem / kto bedzie mogł: ani szkawki / ani ciągnienia / ani
 cięstości / ani wiatrow w żołądku poczuie: kiedy w šest
 godzin strawi / y zachce sie mu iść: kiedy sen go nie maczy /
 pragnienie nie napada / nocy y sny ma spokojne / chyżość swo-
 ie w cieie y smysłach po pokarmie otrzymuie. Zgola / Famem
 cibus, sitim potus expectet: auiditas vtriusque mensæ
 superfit. Dosyć z kuchnie nośić praki / kure / cielerćine / kaptos-
 na / kafe / iayka / polewke iaka: Ryby / owoce / iarzynty / przy-
 prawne iuchy / zachować na inſy czas. Jesli kto zone z soba
 dla wygody y zabawy przymiozł / rozgraniczyć sie z nią lo-
 zem. Nocne igrzyska nabarżiey škodza podągrze / kámie-
 niowi / rupturze / złym bawom / zawrotowi w głowie / żo-
 lądkowi słabemu. Ale y nie wszytkim latom słuza. Qui
 septimum septenarium impleuerunt, Venerem
 fugiant: non natis tunc prodest, sed
 nascituris.

Miara ie-
dzenia.

K O N I E C.

642

